

**ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»**

Інститут біомедичних технологій

Кафедра мікробіології, сучасних біотехнологій, екології та імунології

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри

№__ від «_____» 20__ р.

Зав. кафедрою

_____ (Тетяна Тугай)

**ПЕРМАКУЛЬТУРА ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ РОБОТИ
З ВИМУШЕНИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ В УКРАЇНІ**

Випускна кваліфікаційна робота магістра
заочної форми навчання за спеціальністю

101 Екологія

Родіонової Віри Олександрівні

Науковий керівник: кандидат біологічних наук

Мовчан Валентина Олексіївна

Оцінка захисту роботи _____

Роботу виконано на базі Інституту біомедичних технологій відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» під керівництвом кандидата біологічних наук, декана Інституту біомедичних технологій Мовчан В. О.

Київ 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	7
1.1. Глобальна міграційна криза.....	7
1.2. Визначення пермакультури	17
1.3. Глобальні цілі сталого розвитку та взаємодія з пермакультурою.....	23
1.4. Пермакультура для біженців. Міжнародний досвід роботи з вимушеними переселенцями	28
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПЕРМАКУЛЬТУРНИХ МЕТОДІВ РОБОТИ З ВИМУШЕНИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ В УКРАЇНІ	
2.1. Мережа пермакультурних центрів та екопоселень Україні.....	33
2.2. Організація роботи з переселенцями. Спільний проект Пермакультурної спілки України та Глобальною мережею екопоселень.....	36
2.3. Дослідження впливу пермакультурної освіти на внутрішньо-переміщених осіб та приймаючих громад.....	40
РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ ПЕРМАКУЛЬТУРИ ДЛЯ РОБОТИ ВИМУШЕНИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ В УКРАЇНІ	
3.1. Громадські навчально-демонстраційні центри пермакультури	47
3.2. Курс пермакультурного дизайну для внутрішньо-переміщених осіб	51
3.3. Курс пермакультурного дизайну для відновлення та психосоціальної адаптації	55
3.4. Пермакультура як власна справа.....	59
Висновки	64
Список використаних джерел.....	65
Додаток 1.....	70

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

ЄС - Європейський Союз

ВПО - внутрішньо переміщена особа

ООН - (англ. UN – United Nations) – Організація Об'єднаних Націй

UNHCR - (англ. United Nations High Commissioner for Refugees)– Управління
Верховного комісара ООН у справах біженців

ГЦСР - глобальні цілі сталого розвитку

СГ - сільське господарство

P4R - (англ. Permaculture for Refugees) пермакультура для біженців

МГ - місцеві громади/громадяни

ПГ - приймаючі громади/господарі

GEN - (англ. Global Ecovillage Network) глобальна мережа екопоселень

ГС - громадська спілка

КПД - курс пермакультурного дизайну

ТГР – Теплі Грядки Розума

ВСТУП

«Пермакультура, що вижила у стихійних лихах і переміщених особах, допомагає забезпечити стійкість, підтримуючи пам'ять про своє ставлення до місця і здатність перетворювати його з тих, хто вижив у процвітаючих».

Сара Кеблатин, Green Releaf, Філіппини

Починаючи з 1991 року, з часів незалежності Україні відбулося 2 масові хвилі міграції. Перша - в 2014 році, коли люди втікали з Донецької, Луганської області та Автономної республіки Крим. Друга наймасштабніша - в березні 2022 року, коли Росія напала на Україну. Війна спричинила одну з найшвидше зростаючих гуманітарних катастроф і надзвичайних ситуацій у сфері переміщення у новітній історії. За кілька тижнів мільйони, а це понад чверть населення, покинули свої домівки в пошуках притулку за кордоном або в інших частинах України, розташованих подалі від насильства. Це виявилось для України не тільки справжніми випробуваннями, але й унікальним досвідом з точки зору сталості, логістики, пошуку притулку, забезпечення базових потреб, фізичного та психологічного відновлення, адаптації та інтеграції людей. Важливу роль в цьому процесі прийняли на себе екоспільноти, які відкрили свої домівки для допомоги біженцям з перших днів війни. І це згодом викликало нову хвилю розбудови та розвитку екоспільнот та пермакультури в Україні.

Життя у воєнних умовах змінюється в одну мить. Під час авіаударів, ракетних обстрілів, окупації, при відсутності можливості задоволення базових потреб в їжі, воді та теплі приходить розуміння, що на карту поставлене – життя. Існування в такому середовищі формує нові навички як ощадливість, спільність, терпимість, самодостатність, самозабезпечення. Люди починають отримувати задоволення від простих речей: тиша, чисте повітря та вода, мирне та безпечне оточення, здорова свіжа їжа, підтримуюча спільнота та важливість протягнути руку допомоги один одному.

Саме тому Пермакультура є одним з дієвих інструментів роботи з вимушеними переселенцями. Пермакультура добре підходить для

задоволення основних потреб у їжі, енергії, воді, укритті та турботи біженця про самовизначення та самодостатність. Вона забезпечує негайні рішення для короткострокового виживання та довгострокового процвітання, а також призначена для постійного відновлення екосистем та сприяння соціальному партнерству.

Крім війни в Україні, в усьому світі вже багато років йде війна проти здоров'я, проти екосистем, проти чистого повітря, води та ґрунтів, лісів та степів і навіть проти родин та спільнот. Сучасні системи життя та управління побудовані на культурі споживання, видобутку копалин та постійного росту, масштаб яких перевищив здатність природи самостійно відновлюватись. Але це не може тривати вічно. Тому застосування принципів і методів пермакультури дає стратегічну можливість перейти на новий рівень якісного життя людини та відновити природу, що також цілком узгоджується з глобальними цілями сталого розвитку ООН.

Мета та завдання дослідження: дослідити світовий та український досвід застосування ефективних інструментів пермакультури для роботи з вимушеними мігрантами на прикладі екопоселень і пермакультурних центрів.

Завдання дослідження:

- Вивчити міжнародний та український досвід роботи з мігрантами.
- Виявити дієві методи пермакультури для роботи з мігрантами.
- Розробити ефективні інструменти пермакультури для відновлення людей та розвитку територій у воєнний та післявоєнний період.

Методи дослідження. У роботі були використані методи системного аналізу, опитування, інтерв'ю, спостереження, моделювання, прогнозування, експертиза. Дані методи є найбільш ефективними для дослідження та отримання актуальної інформації при роботі з людьми в екстремальних умовах. Дослідження проводилось на території України в період з лютого 2022 по січень 2023 року.

Наукова новизна. Міграційна криза та величезні руйнування в Україні потребують дієвих інструментів для короткострокового виживання і

перспективного процвітання і сталості. В даній роботі вперше досліджено вплив пермакультурної освіти для роботи з вимушеними переселенцями, розроблена програма соціального КПД для біженців та приймаючих господарів, розроблена програма роботи з травмами КПД для відновлення та реабілітації, розроблено дизайн навчально-демонстраційного центру пермакультури для громадського саду в Україні, представлена концепція започаткування власної пермакультурної справи.

Практичне значення одержаних результатів. Результати проведених досліджень та запропонованих інструментів пермакультури доцільно використовувати для викладачів пермакультури при проведенні навчальних курсів і заходів для внутрішньо переміщених осіб та приймаючих господарів; для біженців які повертаються до своїх домівок; для відновлення людей з окупованих територій, а також широкої аудиторії в тому числі солдат та волонтерів, які хочуть жити на землі.

Структура та обсяг: Магістерська робота викладена на 70 сторінках основного тексту. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 45 найменувань, 1 додаток. Робота містить 26 ілюстрацій, 6 таблиць.

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1.1. Світова міграційна криза

Згідно даних ООН за травень 2022 року в світі нараховується 100 мільйонів вимушених мігрантів. Це складає 1% світового населення і дорівнює в еквіваленті 14-й країні світу по чисельності населення в світі. В це число входять біженці, прохачі притулку та 53,2 мільйона внутрішньо переміщені особи в межах своєї країни [1]

Вимушений мігрант/переселенець - це людина, яка змушена залишити свою домівку, щоб вирушити у нові місця у пошуках безпеки та кращих можливостей. Після досягнення кінцевої точки вимушений мігрант в залежності від обставин переселення, правової та політичної ситуації, отримує відповідний статус:

- **Шукач притулку** – це особа, яка залишає країну свого проживання, в'їжджає в іншу країну та подає заяву на надання притулку (тобто міжнародного захисту) у цій іншій країні. Якщо його справу вирішено позитивно, він вважається біженцем.
- **Біженець** – це особа, яка внаслідок обґрунтованих побоювань стала жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни, або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань. [2]

Процес отримання статусу біженця займає тривалий час, тож мігранти можуть знаходитись в таборах тривалий час, чекаючи документів для дозволу жити в країні яка їх прийняла або дозволу переїхати жити в іншу країну.

- **Внутрішньо переміщена особа** - це людина, яка була змушена залишити свій будинок, але ніколи не перетинала міжнародний кордон.
- **Тимчасовий захист** - спеціальний статус введений у березні 2022 року для українців, які виїхали за кордон у зв'язку війною, який дає право на роботу, навчання, медицину, житло, соціальні виплати. Отримання

захисту відбувається в короткі терміни, що дає українцям можливості відразу інтегруватися в європейське суспільство.

Кожний вимушений мігрант проходить складний шлях переселення [3], де на кожному етапі отримує різний досвід, права, захист та обов'язки.

Етап 1: Втеча

Причини масової та неконтрольованої стихійної міграції в усьому світі викликають громадянські війни, бідність, стихійні лиха та катастрофи, посухи та відсутність їжі, релігія та політика держави та інше.

Найбільше масове переміщення людей за останні десятиліття відбувалося з Сирії, Іраку, Йемена, Афганістану, Центральної Африки, Бангладеш, Філіппін, Венесуели, Мексики. Європейська міграційна криза виникла восени 2015 року у зв'язку з багаторазовим збільшенням потоку біженців і нелегальних мігрантів в Європейський Союз із країн Північної Африки, Близького Сходу та Південної Азії та неготовністю ЄС до їх прийому та розподілу. [4]

Рис.1. Країни з вимушеною міграцією населення за даними UNHCR.

В Україні останню масову міграцію населення спричинила війна в лютому 2022. Через небезпечні умови життя, обстріли, окупацію, знищення майна, відсутність світла/води/тепла люди почали виїжджати. Одна частина населення покидала свої домівки дуже терміново, як це було в перші тижні війни. Інші робили це більш повільно, залишаючись жити в небезпечних умовах, і тільки коли було знищено майно або виникала пряма загроза життю

були вимушені евакуюватися. Такі рішення приймаються як правило в екстреному порядку, і часто люди навіть не мають змоги взяти з собою особисті речі або поїхати разом всією родиною.

Етап 2: Дорога

Під час дороги люди ризикують своїм життям, тому що можуть потрапити під обстріли, опинитися в полоні, заблукати, замерзнути або страждати від спеки, відчувати голод та спрагу, затриматися в дорозі на невизначений термін. Сама дорога викликає великий стрес, тому що для збереження життя люди сідають в переповнені поїзди, автомобілі, кораблі, де умови є нелюдські і можна задихнутися та втратити свідомість, рятуючи життя.

Рис.2. Евакуація людей з Харківського вокзалу 6 березня 2022 року.

Навіть виїжджаючи подалі від лінії фронту небезпека від ракетних ударів залишається в будь-якому регіоні України. Дорогою людям необхідно знайти притулок, де можна перепочити для подальшого руху до кордону або залишитися для тимчасового перебування.

Біженці які тікають з Африки, Сирії до країн Європи морським шляхом перебували тижнями в морі, ризикуючи своїм та життям власних дітей.

Рис.3. Переповнений човен з біженцями з Африки та Азії

Етап 3: Пошук притулку у власній країні

Більшість людей, які шукають притулку, спочатку переміщуються в інші регіони країни, особливо якщо вони не мають можливості дістатися відразу кордону. Такі люди називаються Внутрішньо Переміщені Особи (ВПО). Але на відміну від людей, які виїхали за кордон і отримали статус біженця або тимчасового захисту, ВПО не мають захисту згідно з міжнародним правом. Тому забезпечення базових потреб людей стає турботою самих переселенців, гуманітарних організацій, державних та недержавних установ та місцевих громад.

Знайшовши притулок, частина біженців залишаються там на деякий термін до моменту встановлення безпеки проживання на своїй території, а потім повертаються додому. Деякі залишаються на довгий час, не маючи змоги прямувати далі. Іноді життя в таборі триває роками, де умови досить складні а іноді небезпечні через внутрішні конфлікти та обмежені ресурси навіть для задоволення базових потреб. Наприклад у Кенії в 2 таборах для біженців

постійно проживало 600 000 людей, які щоденно потребували мільйони тонн води та їжі, щоб просто вижити та не померти від голоду, не кажучи вже про інші людські потреби.

Рис. 4. Табір для тимчасового проживання біженців в Кенії

Життя біженців в таких жахливих умовах не вирішує проблеми біженців та, навпаки, створює голод, насильство та приводить до ще більшої гуманітарної, соціальної та екологічної катастрофи, знищуючи та виснажуючи людські та природні ресурси.

«Переважна кількість біженців-дітей вважають, що зелена трава — це їжа, а не те, на чому можна побавитись та побігати» констатує Садако Огата, верховний комісар ООН у справах біженців.

Рис.5. Табір для тимчасового проживання біженців в Ефіопії

В Україні немає таких великих таборів для переселенців. Людей при масовій евакуації тимчасово розміщують в державних або приватних установах таких як школи, садочки, гуртожитки, готелі, санаторії.

Рис.6. Спортзал середньої школи для тимчасового розміщення вимушених переселенців.

Та навіть в таких умовах жити не зовсім безпечно, тому що місця, де відбувається велике накопичення людей, може спровокувати артилерійські обстріли ворога. Тому люди намагаються самі шукати собі притулок у родичів, знайомих, волонтерів та через недержавні організації. Також значна кількість українців самостійно орендували житло в західних регіонах країни.

На 10 січня згідно з даних статистики Міністерства з питань реінтеграції в Україні офіційно зареєстровано 4 807 106 переселенців, а за міжнародними оцінками кількість внутрішніх переселенців перевищує 7 мільйонів громадян [5].

Частина людей свідомо шукають собі помешкання у сільській місцевості, тому що розуміють що при відсутності світла, води, тепла і загрози масових бомбових ударів, життя в будь-якому великому місті України стає на грані виживання. Але життя в селі має свої випробування постійною фізичною працею для необхідності самозабезпечення.

Рис.7. Забезпечення дровами внутрішньо-переміщених осіб в українському селі.

Етап 4: Пошуки притулку за кордоном

Вимушені мігранти, які потрапляють в європейські країни з будь-яких причин, розміщуються в спеціальних локаціях, де вони чекають документи

на отримання статусу «Біженця». Процедура отримання документів триває 6 місяців, в цей час біженцям надається медична допомога, безкоштовна їжа та житло, як правило, в таборах. При цьому вони не можуть працювати, обирати країну для життя та вільно пересуватися. Незважаючи на те, що в країнах ЄС умови для переселенців більш цивілізовані, однак вони більш схожі на в'язницю, аніж на затишну домівку, де людина може відчувати себе добре. Незважаючи на те, що держава бере на себе відповідальність за біженців, забезпечуючи їх базові потреби, життя в таборах несе ряд негативних моментів:

- витрачаються великі фінансові ресурси для утримання людей в штучно створеному просторі;
- знищуються навколишні екосистеми та забруднюються ґрунти та вода;
- виникає соціальна напруга, як серед місцевої спільноти, так і серед біженців у зв'язку з великим скупченням людей.

Рис.8. Табір для мігрантів у Греції.

Для українських переселенців в країнах Європи був введений спеціальний статус тимчасового захисту. «Тимчасовий захист» дає право українцям жити і працювати в країнах Європи, вільно пересуватися, отримувати соціальні виплати, безкоштовне житло, медицину та навчання.

Отримання захисту відбувається досить швидко (від 1 до 4 тижнів) що дає українцям можливість відразу інтегруватися в європейське суспільство. Але вільно пересування по країнам Європи в пошуках найкращих умов для тимчасового захисту, в деяких країнах, наприклад Ірландія, спричинило кризу в житлі і люди вимушені були місяцями жити в спортзалах або наметових містечках.

З початку війни з 24 лютого 2022 по 10 січня 2023 року згідно статистики UNHCR [6]:

Виїхало з України в Європу: 17,408,643* осіб

Повернулося Україну: 9,376,677* осіб

Залишаються в Європі: 7, 494, 378 осіб

*Ці цифри відображають транскордонні переміщення (а не фізичних осіб). Повернення в Україну можуть мати маятниковий характер і не обов'язково вказувати на стійке повернення, оскільки ситуація в Україні залишається дуже нестабільною та непередбачуваною.

За даними дослідження UNHCR, 63 % відсотків українців планують залишитися за кордоном в найближчому майбутньому поки ситуація значно не покращиться [7].

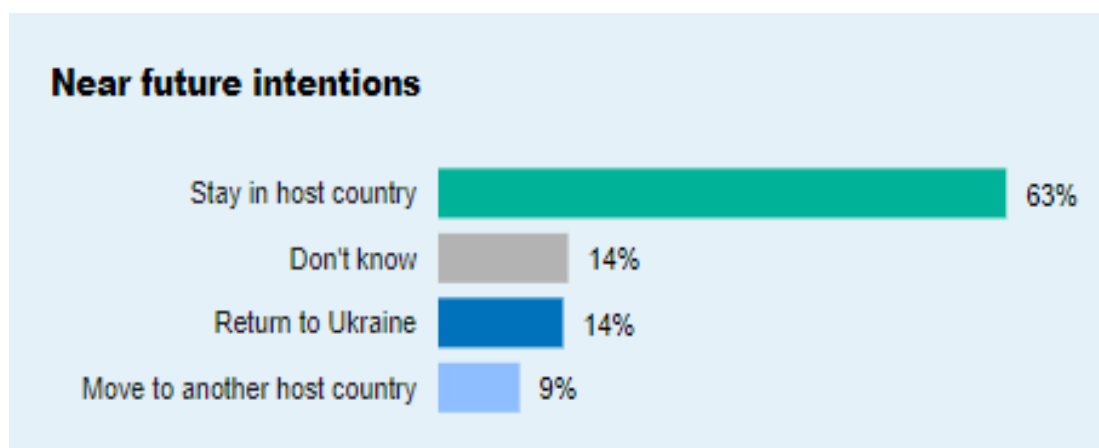

Рис.9. Плани українців, які отримали тимчасовий захист за кордоном.

Але дійсний відсоток можна буде побачити протягом року після закінчення війни.

Етап 5: Повернення додому

Процес повернення додому вимушених мігрантів відбувається коли територія для проживання звільняється, стає безпечною, відновлюється комунальна та соціальна інфраструктури. Коли люди повертаються, їм необхідно відновлювати зруйновані будинки, ферми, бізнес, відносини, шукати роботу. Частково дані задачі допомагають вирішувати державні програми, міжнародні організації та волонтери, але в більшості випадків ці питання людині треба вирішувати самостійно.

Найбільш прагнуть повернутися додому ВПО, які тривалий час живуть в орендованих квартирах, тимчасових помешканнях, в таборах для біженців.

Етап 6: Вибір нової локації для поселення

Якщо переселенець немає можливості повернутися в свою домівку, він шукає нове місце для безпечного проживання, тому що ніхто з мігрантів не хоче жити довгий час в таборах.

В Україні ВПО шукають безпечні локації для того щоб розпочати життя на новому місці. Це зазвичай біженці, житло яких було зруйновано та/або оселя знаходиться на окупованій території тривалий час. Як приклад, біженці які залишили окуповані Крим, Луганську і Донецьку область у 2014 році, біженці які залишили східні, північні та південні регіону під час війни 2022 року. Основні регіони України, де переселенці обирають нове місце для постійного проживання - це центральні та західні регіони України.

Етап 7: Переселення за кордон для постійного проживання

Переселенці які отримали дозвільні документи, пройшли стадію стресу та змогли адаптуватися, починають процес інтеграції в новій країні: вивчають мову, традиції, культуру, починають працювати, діти відвідують садок або школу, дорослі створюють коло друзів. Життя виходить на новий рівень де є безпека, захист та можливості для заробітку дорослих та гарної освіти дітей.

Серед українських переселенців з причин затягування війни 14 % українців планують залишитися за кордоном. Цьому сприяє успішна інтеграція, безпека та соціальній захист в країнах Європи. Та навіть за таких, здавалося б, сприятливих умов, розпочинати життя заново в новій країні

вимагає величезних психічних, фізичних, інтелектуальних, фінансових ресурсів, якими людина, особливо травмована, не володіє. Це часто призводить до того що в новій країні людині важко інтегруватися, знайти гідну роботу і вони змушені роками жити на грані виживання.

Підводячи висновки даного розділу, варто зазначити, що майже на кожному етапі вимушеної міграції людина стикається з тим, що їй треба відновлюватися та влаштовувати своє життя на новому місці проживання, будь то тимчасове помешкання, табір для біженців в новій країні, або повернення на свою територію. Одним із ефективних та етичних інструментів влаштування простору є Пермакультура. Пермакультура здатна поліпшити життя на будь-якому з етапів шляху мігранта та надати ефективні рішення в налаштуванні фізичного, соціального та економічного життєвого простору.

1.2.Визначення пермакультури

Пермакультура – це створення сталого середовища за допомогою свідомо спроектованих ландшафтів, які копіюють природні зразки та взаємозв'язки, що існують у живій природі та забезпечують достаток їжі, матеріалів та енергії для задоволення потреб людини. Пермакультура базується на спостереженнях за природними системами, мудрості, традиціях та сучасних наукових та технологічних знаннях.

Метою пермакультури є створення екологічно цілісних та економічно життєздатних систем, що забезпечують свої потреби нічого не виснажуючи і не забруднюючі, а відтак мають можливість існувати тривалий час [8].

Пермакультура – це наука, яка включає історичні та сучасні знання та технології побудовані та протестовані на сталість на практичному досвіді. Пермакультура працює з багатьма суміжними галузями: органічне землеробство, агролісництво, природний і екологічний дизайн та будівництво, екологічна каналізація, відновлювана енергетика та енергозбереження, системи збору та використання дощової води, побудова спільнот, комунальна економіка та багато іншого.

Рис.10. Еволюція пермакультурного проекту [9].

Історія створення пермакультури як науки розпочалася в 1970 роках минулого століття в Тасманії. Засновниками пермакультури є Білл Моллісон та його учень Девід Холмгрен, які разом працювали над науковим проектом по розвитку стійких сільськогосподарських систем, які стали б заміною руйнівного промислового сільського господарства в Тасманії, спустошливі наслідки якого в той час вже були помітні. Моллісон звернув увагу на те, що в сільському господарстві людина постійно відвойовувала у природі простір для задоволення власних потреб, при цьому знищуючи все навколо. Але у війні не може бути переможців і наслідки після такої війни жахливі – отруйна і спустошена земля. При цьому вся їжа - тваринна і рослинна походить з природи, де протягом мільйонів років вона з'явилася і росла усталеним способом і без втручання людини. Таким чином Білл та Девід почали працювати над способом розробки систем забезпечення продовольством, заснованих на принципах, що діють у природі. Метою було створити дуже стійкі та самопідтримуючі системи, корисні людям (виробництво з меншими трудовитратами), і навколишньому середовищу (менше втручання в екосистеми, збереження ресурсів – ґрунту, води, енергії, біорізноманіття, біомаси та інших), щоб вони також були дуже стійкими.

Слово пермакультура є буквальним перекладом з англійської назви permaculture. Це слово, утворене від слів permanent - "постійний", "стійкий" і agriculture - "сільське господарство". Спершу це було прямим значенням слова, оскільки засновники руху намагалися створити стійкі, постійні сільськогосподарські системи. Однак трохи згодом стало зрозуміло, що етика та принципи пермакультури застосовні не лише до сільського господарства, а й до решти діяльності людини. Наприклад розробка стійких поселень і навіть цілих міст, напрямок державної політики в галузі сталого розвитку.

У 1978 році, після багатьох років експериментів, створень зразків садів та городів, які б відрізнялися багатим набором видів та розроблених принципів пермакультури, Моллісон і Холмгрен публікують свої перші книги «Permaculture one» та «Permaculture two».

Незабаром після створення концепції пермакультури Моллісон повністю почав присвячувати час її пропагування, написання статей, читання лекцій, участі в інтерв'ю газетам, журналам, радіостанціям – спочатку в Австралії, а потім і в усьому світі. Його ідеї викликали великий резонанс та хвилю інтересу. Приблизно у той же час він розробив курс пермакультурного дизайну (КПД). Його мрією було «створити армію амбасадорів пермакультури, які б роз'їжджали та проповідували б ідеї сталого вирощування продовольства». Він пропонував не чекати чогось від уряду чи інших установ, але щоб усі, хто стурбований долею планети, взяли справу у свої руки, оволоділи необхідними знаннями та зробили те, що слід зробити.

У той час Холмгрен ще близько двадцяти років на самоті перевіряв і вдосконалював принципи пермакультури на невеликій земельній ділянці в сільській частині Австралії. У 1995 році Холмгрен видав книгу «Меліодора: десятиліття сталого життя». Згодом він написав важливі праці, читав лекції та викладав курси пермакультури по всьому світу, ставши одним із найзначніших раціоналістів у галузі стійкості. [10]

В наші дні пермакультура стала всесвітнім рухом, яка має свої місцеві асоціації, консультативні центри та сертифікованих викладачів. Світова

пермакультурна спільнота складається з незалежних домогосподарств або невеликих груп. Земельні ділянки, на яких ці групи працюють, різні – від маленької садиби до площ у десятки гектарів, демонструючи на своєму прикладі сталі пермакультурні рішення. Кожні два роки у різних країнах проводиться світова конференція з пермакультури, де люди діляться досвідом і вміннями, обговорюють свою роботу і демонструють ілюстративні матеріали, визначаючи нові напрямки діяльності.

Для багатьох людей пермакультура стала стилем щоденного життя, коли людина сама своїм прикладом демонструє простоту, ефективність і сталість рішень, які створюють прекрасне життя в достатку та покращують оточуюче середовище для майбутніх поколінь.

В основу пермакультури закладена філософія мислення етичними принципами співпраці людини та природи:

- турбота про планету - це мінімальне втручання в природне середовище, дбайливе ставлення до землі, до води, до ґрунту, до всіх живих та неживих істот, збільшення біорізноманіття, створення привабливих умови для тварин, рослин і комах на ділянках, бережливе використання ресурсів, діяльність без шкоди для довкілля, використання місцевих ресурсів, садження дерев, використання відновлюваних джерел енергії. Етичний принцип турботи про Землю служить компасом того що необхідно уникати дій, що псують або руйнують навколишнє середовище, і активно працювати на її збереження та відновлення;
- турбота про людей - задоволення власних потреб в їжі, в чистому повітрі, в житлі, в гідній праці, піклуватися про себе та оточуючих (фізичне, психічне, духовне здоров'я), гідне спілкування (ненасильницька комунікація), сприймати людей як велику родину, як невід'ємну частину природи;
- справедливий розподіл – свідоме споживання, перерозподіл надлишків, залишати частину природі, ділитися знаннями, спрямовувати вільний час, гроші та енергію для впровадження в життя перших двох етичних

принципів. Люди живуть в кінцевому світі з кінцевими ресурсами, на які всі мають рівне право. Використовуючи понад необхідне для нормального життя, одні люди привласнюють частину того, що по праву належить іншим. Така нерівність є несправедливістю, а вона неминуче шкодить усьому суспільству та життю на Землі. Отже, справедливий розподіл передбачає, що людина має добровільно встановити межі споживання відповідно до ідей вести просте життя і ділитися надлишками. [10]

Етика пермакультури нагадує людству: що при будь-якій дії обов'язково треба запитати себе – як це вплине на інших людей і на оточуючу середу. Не лише у короткостроковій, а й у далекій перспективі, і не лише у місцевому, а й у всесвітньому масштабі. Іншими словами, треба прагнути вибирати і робити те, що принесе користь не тільки окремій людині, а буде на благо іншим людям і природі і зараз і в майбутньому.

Інструментом пермакультури є дизайн простору за пермакультурними принципами, який створює сталі рішення гармонійної співпраці людини, природи та суспільства.

Принципи пермакультурного дизайну були створені з поєднання логіки, здорового глузду, наукових знань та діяльного спостереження за природними системами, оскільки природа є прикладом стійкості. З їхньою допомогою в пермакультурні відбувається проектування, будівництво та керування об'єктами (будівлі, водопровід, каналізація), виробничими системами (сільським і водним господарствами) та місцевістю так, щоб найефективніше використання ресурсів забезпечило їх високу продуктивність, гармонійність, гнучкість та стійкість. Це дає велику врожайність і водночас зменшує кількість відходів за рахунок ідеальної сумісності компонентів системи. [11].

Рис.11. Принципи пермакультури від Джорджа Соболя [9].

Але ці принципи підходять не тільки для проектування систем і структур, а й для переосмислення способу життя людини – застосовуючи їх до повсякденних звичок та уподобань, можемо дійти до більш стійкого буття, як в суспільному, так і в екологічному сенсі.

Рис.12. Основні принципи пермакультури від Девіда Холмгейна [9]

Варто зазначити, що незважаючи на універсальність застосування, принципи пермакультури не є усталеними – вони постійно розвиваються, а їх кількість та опис є різні у різних авторів та практиків. Це робить їх гнучкими для спостережень, логічного мислення та практичних дослідів, які потребують застосування, перевірки, підправлення, розширення та покращення. Такий підхід є конструктивним та дозволяє на практиці перевірити працюючі рішення. Так ООН прийняло окремі пермакультурні принципи як інструмент досягнення глобальних цілей сталого розвитку.

1.3. Глобальні цілі сталого розвитку та взаємодія з пермакультурою

Сталий розвиток (англ. sustainable development) – це розвиток, який відповідає потребам сьогодення зі збереженням довкілля та ресурсів, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. [12]

Концепцію сталого розвитку можна тлумачити багатьма різними способами, але в її основі лежить підхід до розвитку, який прагне збалансувати різні та часто конкуруючі потреби з усвідомленням екологічних, соціальних та економічних обмежень, з якими стикається наше суспільство.

Дуже часто розвиток обумовлюється однією конкретною потребою без повного врахування майбутніх наслідків. Вже зараз можна побачити, яку шкоду може завдати такий підхід, починаючи від масштабних міграційних криз, які спричиняють війни за території та внутрішні конфлікти, і закінчуючи змінами глобального клімату внаслідок нашої залежності від джерел енергії, заснованих на викопному паливі. Чим довше держави та окремі громадяни будуть прагнути до несталого розвитку, тим частішими та серйознішими можуть стати його наслідки, тому необхідно вживати заходів зараз.

Усвідомлюючи це, всесвітня Організація Об'єднаних Націй (ООН) на саміті в 2015 році ухвалила ключові напрямки сталого розвитку. Офіційний документ (резолуція) Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року»

(англ. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development) оголосила план дій, метою якого є виведення світу на траєкторію сталого та життєстійкого розвитку. [12]

В цьому документі представлені «Цілі сталого розвитку» (ЦСР), відомі також як Глобальні цілі. ЦСР ухвалені на період від 2015 до 2030 року і нараховують 17 Глобальних цілей, яким відповідають 169 завдань, серед яких:

Рис.13. Глобальні цілі сталого розвитку (ГЦСР)

Більшість цілей ООН у сфері сталого розвитку і глобальний пермакультурний рух мають схожі цінності, бачення та цілі. І хоча методи досягнення цих цілей можуть відрізнятися, але обидва підкреслюють важливість відновлення та відродження землі, біорізноманіття, водних ресурсів, клімату, якості життя та досягнення справедливості та рівноправності для всіх.

Таблиця 1: Глобальні цілі сталого розвитку ООН та пермакультурні принципи і інструменти для досягнення ГЦСР [13]

Цілі сталого розвитку (ГЦСР)	Пермакультурні принципи та інструменти для досягнення ЦСР
1.Подолання бідності	Пермакультура задовольняє всі базові потреби людини. Завдяки використанню природних інструментів, кожна людина може дозволити їх собі щоб гідно жити.

<p>2. Подолання голоду, розвиток, сільського господарства</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Вихід продукту є необмежений. ▪ Біоінтенсивне міні-землеробство. ▪ Агролісівництво/Лісосад. ▪ Збереження власного насіння. ▪ Збір та споживання дикоросів. ▪ Органічне та біодинамічне сільське господарство ▪ Полікультура та різноманіття ▪ Цілісне управління пасовищами ▪ Природне утримання тварин.
<p>3. Міцне здоров'я та благополуччя</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Холістична медицина ▪ Профілактична медицина ▪ Фізичні, інтелектуальні, духовні вправи ▪ Домашні пологи та грудне годування ▪ Достойне завершення життя
<p>4. Якісна освіта</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Вальдорфська, домашня освіта ▪ Дослідження дією ▪ Спільна творчість ▪ Читання ландшафту ▪ Курс пермакультурного дизайну ▪ Вища освіта по пермакультурі
<p>5. Гендерна рівність</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Використовувати та цінувати різноманітність
<p>6. Чиста вода та належні санітарні умови</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Комплексна аквакультура ▪ Збір води за ключової лінією ▪ Багаторазове використання води ▪ Природна очистка сірих та чорних вод (біоплато, очистка енергетичними рослинами) ▪ Сухі компостні туалети
<p>7. Доступна та чиста енергія</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Сонячна/вітрова енергія ▪ Мікрогідроелектростанції ▪ Виробництво біогазу ▪ Використання енергетичних рослин
<p>8. Гідна праця та економічне зростання</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Вихід продукту необмежений ▪ Отримання прибутку ▪ Етичне інвестування ▪ Солідарне фермерство ▪ Волонтерство на фермах ▪ Система місцевого обміну та торгівлі

9.Промисловість, інновації та інфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Мінімальні зусилля для досягнення максимального результату. ▪ Множинність функцій і множинність елементів. ▪ Планування спершу загального, а потім подробиць
10. Скорочення нерівності	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Справедливий розподіл
11. Сталий розвиток міст та спільнот	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Спостереження та взаємодія. ▪ Об'єднувати а не розділяти. ▪ Уловлювання та збереження енергії. ▪ Міське фермерство. ▪ Повторне використання та переробка. ▪ Етичне інвестування. ▪ Справедливий розподіл. ▪ Екоспільноти/спільні домогосподарства
12. Відповідальне споживання та виробництво	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Не продукувати відходів. Цінувати та використовувати всі наявні ресурси - тоді ніщо не стає сміттям. ▪ Застосування саморегуляції та спостереження за реакцією. ▪ Локальна системи виробництва та обміну ▪ Кооперативи та корпорації.
13. Пом'якшення наслідків зміни клімату	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Використання та збереження відновлюваних джерел енергії ▪ Посадка та збереження лісів ▪ Створення біорізноманіття ▪ Мульчування грядок ▪ Утримання вологи в ґрунті ▪ Утримання вуглецю в ґрунті ▪ Висадка азотфісуючих рослин ▪ Використання ручного інструменту. ▪ Використання вело/спільного транспорту
14.Збереження морських ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Інтегрована аквакультура ▪ Збільшення прибережного біорізноманіття ▪ Створення штучних коралів/рифів
15. Захист екосистем суші	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Збільшення біорізноманіття. ▪ Вирощування локальних рослин. ▪ Створення зон дикої природи на ділянці ▪ Збереження водно-болотних угідь

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створення пермакультурних ставків
16. Мир, справедливість та сильні інститути	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ненасильницька комунікація ▪ Соціократія ▪ Вирішення конфліктів
17. Партнерство заради стійкого розвитку	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Співпраця замість конкуренції ▪ Робота з природою, а не проти неї

Працюючи разом, ці дві глобальні організації - ООН та Світова пермакультурна спільнота - можуть збільшити масштаби відновлення екосистем і суспільства Землі, пом'якшуючі при цьому кліматичні та міграційні кризи, викликані діяльністю людини. Крім того пермакультурні принципи сталого розвитку виникли на 40 років раніше ГЦСР ООН і мають багатий досвід та працюючі практичні інструменти реалізації даного напрямку.

1.4. Пермакультура для біженців. Міжнародний досвід роботи з вимушеними переселенцями.

За останнє десятиліття проблема міграції перетворилася в окрему катастрофічну ситуацію, тому потрібні були нові та радикальні стратегії для того щоб полегшити страждання та подолати бідність людей які тривалий час перебували в таборах для біженців. Тому під час European Permaculture Convergence 2016 у м. Больсені, Італія був створений окремий напрямок діяльності по роботі з мігрантами - Permaculture for Refugees (P4R) . [14]

Пермакультура для біженців (P4R) — це міжнародна мережа викладачів та практиків пермакультури, громадських лідерів та мережевих організацій, які мають досвід роботи з біженцями, керівниками таборів та людьми, переміщеними внаслідок стихійних лих, політичних конфліктів, техногенних катастроф та війн.

Історія P4R розпочалася у 2019 році, коли невелика група викладачів приступила до амбіційної програми для перетворення проблем у рішення. Вони розробили програму курсів Permaculture Design Certificate (PDC) для навчання біженців з різних континентів, різного віку, релігії, статі, мови та

національності. Перші семінари відбулися в Бангладеш, Туреччині, Греції, Малайзії та на Філіппінах. Кожний викладач навчав в одному або кількох різних місцях, а потім оцінював результат проведеної роботи та втілених проєктів. Навчання пройшли 250 осіб, включаючи співробітників приймаючих організацій, біженців і місцевих жителів, які розпочали реалізовувати цілі по зміні життя і місцевості біженців, організувавши в таборах курси пермакультурного дизайну.

В результаті навчання були створені декілька пермакультурних дизайн-проєктів, які за кілька тижнів перетворилися в сади, городи, розсадники, будинки та спільні зони для спілкування та відпочинку. Крім того утворилася місцева спільнота, яка хотіла далі розвивати пермакультурні проєкти та навчати людей, тому що вони побачили на практиці ефективність пермакультурних рішень.

Таким чином, результати стали доказом того, що саме навчання пермакультурі дозволяє людям не чекати, коли їм щось дадуть для того, щоб вони змогли вижити, а самостійно вирощувати їжу, забезпечувати себе водою, будувати житло та створювати підтримуючу спільноту. І це дійсно робило людей щасливішими і давало надію на майбутнє.

Рис.14. Перший випуск студентів курсу «Training Permaculture Teachers for Refugees», «Тренінг для Вчителів Пермакультури по роботі з біженцями»

Ще один з ключових напрямків розвитку Р4R - це навчання викладачів пермакультури серед біженців – студентів які пройшли КПД. Перший семінар відбувся в листопаді 2022 року в Іспанії, де навчалися 25 студентів з 19 країн світу (мал), другий запланований в травні 2023. Результатом цього навчання буде поширення пермакультури на рідних для викладачів та студентів мовах, завдяки тому, що вони будуть викладати в своїх країнах для місцевого населення.

В 2021 група досвідчених пермакультуристів із США, Австралії, Малайзії та Європи побачили переваги формальних відносин між Р4R та ООН та запропонували робоче партнерство між двома рухами. Таким чином був створений проект «Глобальна Пермакультурна Освіта для біженців» який і далі розвивається. [14]

Рис.15. Профіль спілки «Пермакультура для біженців Р4R» на партнерській платформі «Глобальних цілей сталого розвитку на платформі ООН». [14]

Даний проект спрямований на розвиток організації роботи з біженцями для вивчення, навчання та просування пермакультури в поселеннях/таборах повсюди, збільшуючи спроможність біженців до самостійності та стійких засобів до існування в складних, тривожних та багатолюдних умовах. Реалізація проекту відбувається в декілька етапів.

Перший етап: починаючи з початку 2019 року були проведені КПД в таборах для біженців, на територіях Бангладеш, Іраку, Туреччини, Греції, Малайзії, Філіппін, Уганди та Кенії. Навчання проводили досвідчені викладачі пермакультури, з залученням співробітників місцевих неурядових організацій та громад для співпраці та обміну досвідом. Цей етап включав особисте навчання, орієнтоване на студентів з документуванням всіх особливостей та ефективних методів та інструментів навчання саме для біженців. За отриманими результатами був створений і розповсюджений посібник «Навчання пермакультури для біженців у таборах» для всіх, хто може навчати пермакультурі в поселеннях мігрантів.

Рис.16. Курс пермакультурного дизайну для біженців [15]

Другий етап: 2020 - 2021 року планувалось продовжити навчання в таборах для біженців, але всі очні викладання пермакультури були зупинені у зв'язку з розповсюдженням Covid-19. На цьому етапі відбулася передача ініціативи по навчанню біженців локальним неурядовим організаціям, при цьому надавалась підтримка P4R по перекладанню та створенню освітніх програм місцевою мовою та викладання он-лайн за допомогою гаджетів.

Таким чином пермакультура продовжила розповсюджуватися та охопила населення етнічних меншин у Східній Африці, Азії та Західній частині Тихого океану, які раніше вважалися недоступними через проблеми з перекладом.

Третій етап: з 2022 року навчання біженців та управління пермакультурними проектами продовжується неурядовими організаціями на місцевому рівні. Після проходження КПД учасники заохочуються навчати один одного у своїх районах, таборах і селах.

Наступні кроки розвитку проекту:

- створення візуальних навчальних ресурсів для менш грамотних людей, а також на багатьох мовах і діалектах;
- створення поглиблених он-лайн курсів на різних мовах;
- підготовка вчителів пермакультури для викладання рідною мовою;
- проведення КПД в різних регіонах та аналіз результатів;
- підготовка звітів про інтеграцію ГЦСР і принципів пермакультури та розповсюдження серед пермакультурної спільноти;
- навчання КПД східноафриканських біженців за допомогою мобільних телефонів та живих практичних семінарів.

Подальший розвиток проекту полягає в тому, щоб не тільки навчити біженців самозабезпеченню, а й збільшити їх внесок у місцеві проекти, інтегрувати місцевих громадян і біженців в спільний розвиток для отримання максимальної користі для навколишніх екосистем, територій, і суспільств. При цьому впровадження пермакультури залежить від конкретного середовища, потреб, населення та потоку біженців. Знання, навички та управління постійно переглядаються та оновлюються відповідно до світових подій і катастроф, а також інновацій, як і методи та підтримка місцевих проектів.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПЕРМАКУЛЬТУРНИХ МЕТОДІВ РОБОТИ З ВИМУШЕНИМИ МІГРАНТАМИ В УКРАЇНІ

2.1. Мережа пермакультурних центрів та екопоселень в Україні

Мережа центрів пермакультури – це спільнота людей та просторів, щоденне життя, діяльність та розвиток яких будується на принципах пермакультури.

Мережа центрів пермакультури почала активно розвиватися з 2017 року. Цьому сприяло ініціатива членів ГС «Пермакультура в Україні» по створенню навчально-демонстраційних центрів пермакультури, другий фактор - збільшення кількості учасників, які закінчили КПД та почали активно впроваджувати пермакультурний дизайн на своїх ділянках.

Навчально-демонстраційний центр пермакультури - це господарство, що функціонує за етичними принципами пермакультури (турбота про Землю, турбота про людину, справедливий розподіл), спроектоване відповідно до принципів дизайну пермакультури (кожен елемент виконує кілька функцій, кожна функція виконується декількома елементами, використання та активна участь природних потоків і кругообігів, розвиток і використання межових ефектів тощо), головною метою якого є поширення досвіду та знань з пермакультури. [16]

В Україні можна виділити такі види пермакультурних центрів:

1. Присадибні ділянки та родинні господарства (особисті селянські, фермерські господарства, дачі)
2. Екологічні, навчальні та соціальні центри (школи, садочки, юнацькі центри, університети, клуби, рекреаційні центри, реабілітаційні центри)
3. Міські середовища (міські сади та городи, зелені офіси)
4. Спільнота, поселення

Кожний пермакультурний центр може включати всі або деякі елементи пермакультурного дизайну, а саме: зони, патерни, гільдії, ефекти межі, різні типи грядок, компостер, органічне землеробство, біодинамічне землеробство, сухий туалет, лісосад, сівозміни, змішані посадки, щільні посадки, виготовлення біопрепаратів, інтегрований захист рослин, лікарські та ароматичні трави, збирання дощової води, природне будівництво тощо.

В Україні на січень 2022 року зареєстровано 18 навчально-демонстраційних центрів пермакультури, кожен з яких має свою спеціалізацію і напрямки діяльності, серед яких: вирощування пряно-ароматичних рослин, овочів, ягід, фруктів, розсадник рослин, створення насінневого фонду, дослідження та впровадження пермакультурних технологій в посушливих умовах, аквакультура, екобудівництво, водозбір тощо.

Основне призначення мережі центрів пермакультури - це популяризація пермакультурних принципів та етики, впровадження елементів пермакультури на локації, та поширення знань шляхом демонстрації результатів та навчання всіх охочих.

Пермакультурні центри можуть розвиватися як окремою людиною чи родиною, так і в спільноті, наприклад в екопоселенні.

Екопоселення – це групи людей, що свідомо переїхали з міста в сільську місцевість та створили спільноту, яку об'єднують спільні інтереси та цінності.[17]

Головні цінності які поєднують екоспільноти - це турбота про природу, свідоме споживання, самозабезпечення, підтримуюче оточення, здоровий та

гармонійний спосіб життя, щирість та довіра в спілкуванні, альтернативне виховання та освіта дітей, реалізація природних потенціалів, творчий та духовних розвиток.

Історія створення екопоселень в Україні почалася близько 20 років тому з переїзду окремих родин з міста в сільську місцевість, які згодом почали об'єднуватися і створювати мікроспільноти зі своїми правилами, принципами, культурою, діяльністю та традиціями.

В Україні можна виділити такі типи екоспільнот:

- родові помістя
- арт-хутори
- комуни, колівінги
- духовні спільноти
- індивідуальні родинні господарства
- екоініціативи (організації, проекти) [17]

Спільноти в Україні об'єднує громадська організація «Глобальна мережа екопоселень України» (GEN Ukraine), яка була створена для сприяння сталому розвитку, представлення інтересів екоспільнот, співпраці з місцевими громадами, участі у міжнародних навчальних та екологічних проектах. GEN Ukraine є частиною Глобальної мережі екопоселень.

Екопоселенці в більшості випадків беруть ділянки, які не призначені для ведення сільського господарства (сг) або були виснажені та спустошені сг, або в вимираючих селах, де безліч старих пустих хат, в яких ніхто не живе. За декілька років вони створюють природні оазиси, відновлюють родючість ґрунтів, розчищають водні джерела, саджають лісосади, реставрують старі хати, забезпечують себе їжею та джерелами енергії, відтворюють старовинні ремесла та технології, організують школи та дитячі табори для відпочинку, проводять фестивалі та навчальні заходи, створюють крафтові продукти та започатковують власну справу, тощо. Таки чином відбувається розвиток місцевою спільноти, локальної економіки та відродження багатьох українських селищ та хуторів.

На сьогоднішній день головне завдання мережі екопоселень в Україні – це побудувати мікроспільноти, які б були зразками сталого та екологічного життя. Ця модель буде особливо актуальна у період відновлення та розвитку України у воєнний та післявоєнний період, тому що вона показує як можна відбудувати та організувати життя зруйнованих міст та селищ, а також побудувати спільноту з переселенцями, які повертаються жити на деокуповані території. [17]

Після війни екопоселення будуть викликати інтерес серед західної спільноти, як зразок сталості та розвитку в екстремальних та катастрофічних умовах. Це створить великий потік іноземних колег, партнерів, туристів які захочуть наживо подивитися на «українське диво» екопоселень – як приклад сталого життя в екстремальних умовах. Українським поселенням потрібно готуватися до цих майбутніх подій, створюючи вже сьогодні унікальну концепцію та інфраструктуру екопоселення. З моменту початку війни в Україні, головним двигуном такого розвитку став проект «Зелена дорога Екопоселень».

2.2. Організація роботи з переселенцями. Спільний проект Пермакультурної спілки України та Глобальної мережі екопоселень.

З перших днів війни Пермакультурна спілка України та Мережа Екопоселень GEN Ukraine відкрили свої домівки для тисяч людей, які змушені були покинути свої оселі.

Проект «Зелена дорога Екопоселень» починався з того, що була зібрана та актуалізована база даних екопоселень та пермакультурних центрів в Україні: адреси та телефони приймаючих локацій, координати для гугл мап, можлива кількість одночасного прийому біженців, можливість зустріти біженців на власному транспорті, умови проживання, необхідна допомога для прийому людей. В кожній локації був координатор, який централізовано спілкувався з представниками GEN Ukraine (Максим Залевський) та ГС «Пермакультура в Україні» (Ірина Козакова, Анастасія Волкова).

Згодом до проекту приєдналися екопоселення Європи, які також централізовано зібрали базу даних локацій та контакти координаторів в кожній країні для прийому українських біженців.

Для зручності користувачів була створена електронна мапа екопоселень та пермакультурних центрів, яка налічувала 60 локацій в Україні та 300 локацій в Європі. [18]

Рис.17. Мапа екопоселень України та Європи.

Спочатку ідея проекту за словами Максима Залевського – президента GEN Ukraine - була створити безпечні умови для тимчасового проживання українським екоактивістам, щоб вони мали змогу продовжувати свою екологічну-соціальну діяльність. Але в перші тижні війни прихистком «Зелена дорога Екопоселень» скористалися тисячі різних людей, які тікали від війни. Деякі з них залишалися на 1-2 ночі відпочити і рухалися далі за кордон, деякі залишилися жити досі і знайшли нову оселю та підтримуючу спільноту.

Разом з великим потоком біженців, люди (приймаючі господарі) які надали свої домівки зіткнулися з тим, що вони мають обмежені можливості та ресурси для постійного приймання та забезпечення біженців. Тому що люди, які живуть на природі, самодостатні та самозабезпеченні для себе та своєї родини - без зайвого. Для того щоб підтримати приймаючих господарів та допомогти біженцям, команда GEN Ukraine та “Пермакультура в Україні” організували збір коштів та залучення міжнародних партнерів до допомоги та співпраці.

За період с лютого по грудень 2022 можна виділити 3 етапи розвитку проекту «Зелена дорога Екопоселень»:

Етап 1. Весна 2022. Задоволення базових потреб

Характеризується великим потоком біженців, які ночували одну або декілька ночів і рухались далі в сторону кордону. Пермакультурні центри та екопоселення розселяли біженців в своїх будинках заповнюючи весь вільний простір. Мережа не була готова до такого великого прийому саме взимку, тому що не мала таких великих ресурсів, щоб розмістити таку велику кількість людей в теплих приміщеннях, а саме у власних будинках.

Ціль першого етапу допомоги - забезпечити базові потреби людей. Допомога яка надавалася в даний період: їжа, ліки, теплий одяг, матраци, ковдри, обігрівачі, електроплити, скороварки для приготування їжі. Фінансування даного етапу відбулося завдяки донатам.

Етап 2. Літо 2022. Побудова інфраструктури

Основний потік біженців спав вдвічі. Частина біженців повернулася додому, частина поїхала за кордон. В екопоселеннях залишились люди які адаптувалися до життя в природних умовах. Ті, хто вирішив жити в екопоселенні на постійній основі, почали шукати собі хату, робити ремонт та налаштовувати побут на новому місці.

Ціль другого етапу допомоги – продовольча безпека та покращення умов життя людей. Допомога яка надавалася в даний період: закупка теплиць та насіння для вирощування їжі, плити, посуд, одяг, дитяче харчування, холодильники, рукомийники, туалети, рушники, постільна білизна, велосипеди, матраци, намети, комп'ютери та планшети для навчання дітей, робочі інструменти, закупка будівельних матеріалів для відновлення старих хат.

Фінансування даного етапу відбулося завдяки донатам, грантам та гуманітарній допомозі. З Данії була відправлена ціла фура гуманітарної допомоги з велосипедами, наметами та іншими речами.

Етап 3. Осінь

Восени потік біженців майже зупинився. Переселенці, які знайшли собі нові помешкання, продовжують інтегруватися в екоспільноту, відновлювати та утеплювати будинки, шукають можливості для реалізації

Ціль третього етапу допомоги: підготовка до зими. Допомога, яка надавалася в даний період: їжа, бензопили, буржуйки, дров'яні та газові печі, дрова, газові балони, будівельні матеріали для утеплення домівок, металопластикові вікна. В кінці осені на початку зими, після ракетних ударів по енергоструктурі України додатково закупалися ліхтарики, сонячні панелі, екофлоу та інші засоби для підтримки енергопостачання. Але цей напрямок потребує додаткового фінансування для забезпечення стійкості та енергонезалежності в екопоселеннях.

Фінансування даного етапу відбулося завдяки донатам, грантам та гуманітарній допомозі.

Проект «Зелена дорога екопоселень» за 9 місяців війни в Україні дав потужний поштовх для розвитку українських екопоселень, який продовжується досі. Кількість людей, які постійно проживають в екопоселеннях за 2022 рік за рахунок внутрішньо переміщених осіб збільшилася вдвічі. За цей період відреставрована 80 будинків, відновлено 30 водних джерел, відновлено 30 печей у будинках для опалення та приготування їжі на вогні, проведено воду у 28 будинках. Екопоселення створили єдину мережу комунікацій для обговорення актуальних питань та вирішення проблем, створені чати психологічної підтримки, вирощування рослин, отримання грантів, енергонезалежності, освіти, будівництва. Для спільнот були проведені навчання: з курсу пермакультурного дизайну, курсу побудови спільнот, курси психологічної підтримки, які згодом студенти розповсюдили в своїх екопоселеннях через домашні семінари. Проект і далі розвивається (за словами Максима Залевського) в наступних напрямках:

- енергетична та водо незалежність (альтернативна енергетика)
- самодостатність, самозабезпечення
- низьковитратні конструктивні рішення

- соціальна солідарність, комунікація та співпраця

Одним з ключових напрямків роботи з переселенцями є їх реабілітація, інтеграція в спільноту та самодостатність - для того, щоб вимушені переселенці могли не тільки отримувати все необхідне, а й самі почали себе самозабезпечувати та робити вклад в місцеві проекти, спільноту, екологію та економіку.

2.3. Дослідження впливу пермакультурної освіти на внутрішньо-переміщених осіб та приймаючі громади.

У вересні 2022 року був проведений експериментальний практичний курс пермакультурного дизайну для внутрішньо-переміщених осіб та приймаючих господарів. Курс пермакультурного дизайну(КПД) - сертифікована навчальна програма за міжнародними стандартами, на якій студенти отримують теоретичні знання та практичні навички дизайну простору за пермакультурними принципами. Курс проходив в Хмельницькій області в пермакультурних господарствах Квітка Рамбури та Родини Білоус. Курс проходив під час воєнних дій, в екстремальних умовах часткової відсутності світла та інтернету і був спрямований на дві ключові теми: “Самозабезпечення їжі” (теоретична та практична частина) та Побудова спільнот (практична інтерактивна частина). Після закінчення курсу учасники проводили на своїх локаціях серед своїх спільнот домашні семінари з пермакультури, що дозволило розповсюдити знання ще на 123 людини. Для отримання сертифіката учасникам необхідно було за наступні три місяці пройти теоретичну частину курсу та зробити дизайн власної або спільного простору. В січні 2023 року серед учасників курсу було проведено опитування, ціль якого - виявити ефективність КПД як інструмент спільного розвитку та співпраці ВПО з приймаючими господарями.

Кількість учасників, які пройшли опитування - 21 особа, з яких 10 ВПО, 11 приймаючий господарів. Географія постійного та тимчасового проживання учасників: Дніпропетровська, Івано-Франківська, Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Миколаївська, Одеська, Тернопільська, Черкаська,

Харківська, Херсонська. Організацію та проведення курсу здійснювали: 1 координатор онлайн, 5 викладачів офлайн, 3 волонтера.

Рис.18. Ролі учасників КПД

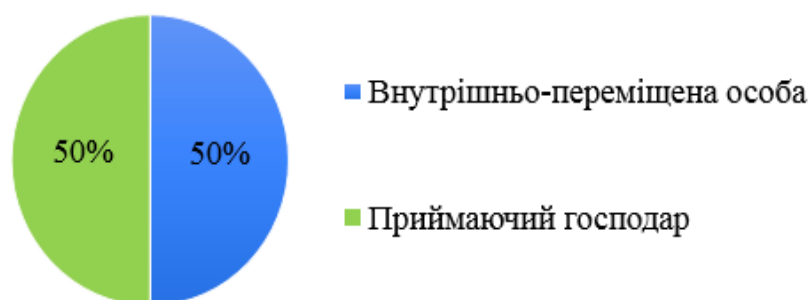
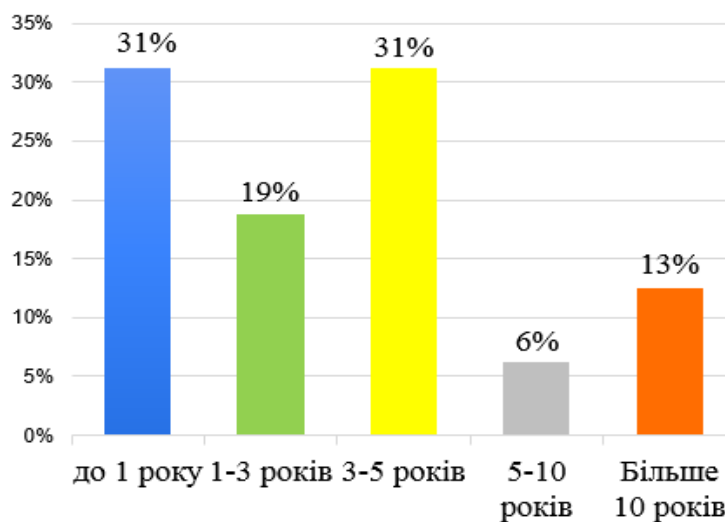

Рис.19. Категорія локацій учасників

Рис.20. Час господарювання на ділянці

На момент проведення курсу всі учасники мали практичний досвід життя на землі, завдяки чому навички, які отримували студенти, вже на курсі мали практичне застосування. Учасники співвідносили отриманні знання до свого досвіду і відразу задавали питання щодо своєї ділянки, таким чином вирішуючи запит.

Рис.21. Категорія ділянки, де учасники планують втілити пермакультурний дизайн

Рис.22. Розмір ділянки, де учасники планують втілити пермакультурний дизайн

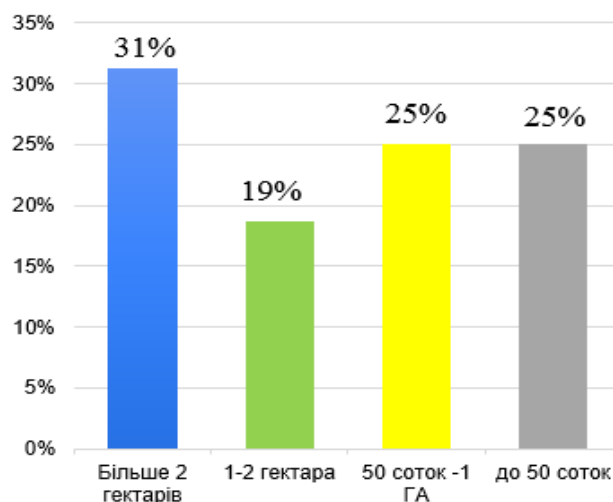

Рис.23. Ресурси для втілення пермакультурного дизайну на ділянці

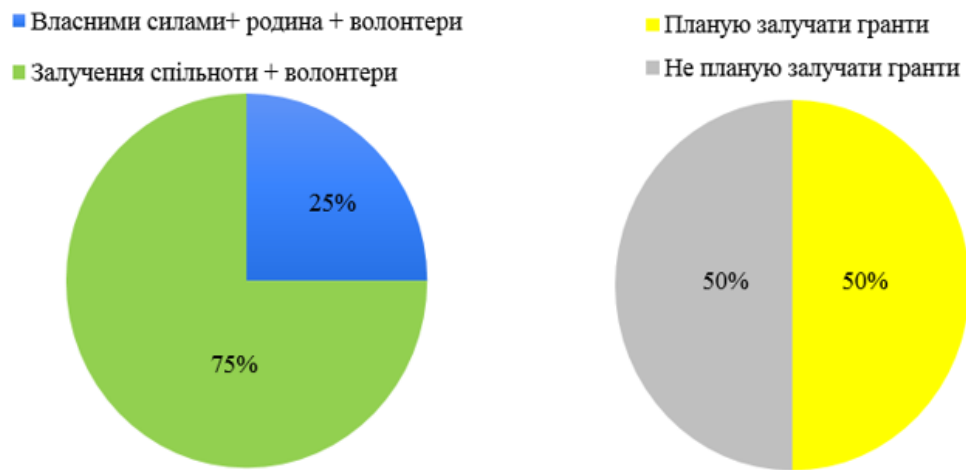
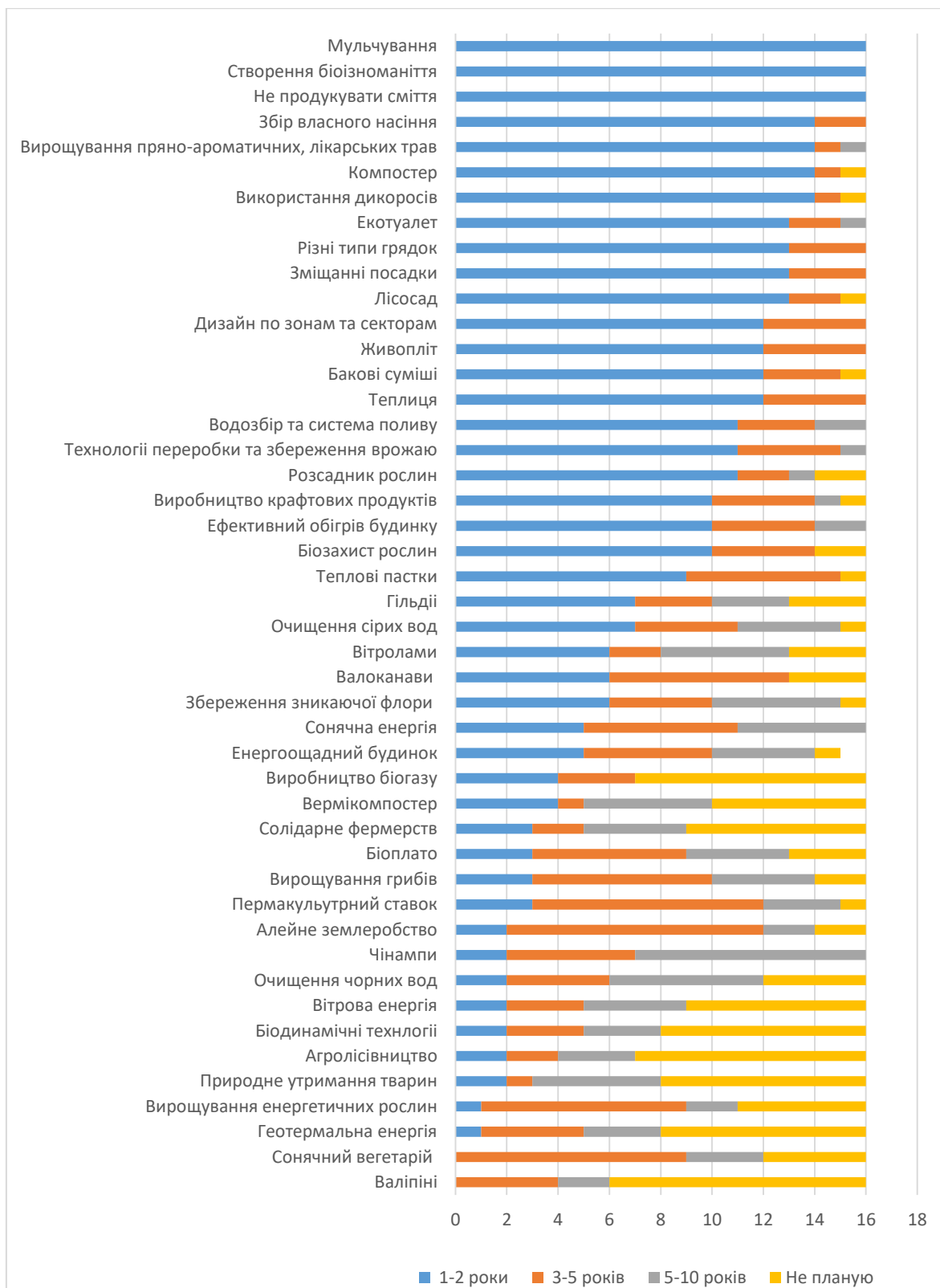

Рис.24. Пріоритети втілення пермакультурних рішень на ділянці по рокам

Більшість учасників курсу зазначили, що після курсу систематизували свій минулий досвід та створили плани на майбутнє щодо втілення пермакультури на ділянці.

Таблиця 2. Як навчання з пермакультури допомагає ВПО

<p>Може допомогти організувати побут на новому місці, ефективно використовувати ресурси, вирощувати екологічну їжу для своєї родини, показати нові можливості в господарюванні на землі і можливості заробітку в селі.</p>
<p>Надає альтернативне бачення вирощування продуктів харчування в гармонії з природою, без шкоди для себе та оточуючих. Уникнення стереотипів традиційного городу минулого.</p>
<p>Організація свого простору пермакультурними рішеннями, зменшення навантаження по догляду за ділянкою, особливо тим, хто є міськими жителями і раніше не взаємодіяли з землею</p>
<p>Навчання дає знання, як, розуміння процесу, та віру в те, що людина зможе забезпечити себе основними продуктами. А також коли взаємодієш з землею і спостерігаєш за своїми рослинками - це приносить задоволення і вселяє спокій.</p>
<p>ВПО зможуть краще адаптуватись в нових умовах, робити користь собі і іншим, само забезпечувати себе, почуватися потрібними.</p>
<p>Загальна обізнаність, яка допоможе вести більш екологічний спосіб життя. А також запровадження пермакультурних знань на городах, які доглядають у нас в поселенні, та в себе вдома, куди сподіваються повернутися.</p>
<p>Так, особливо тим хто приїхав з міста і не знає з чого почати себе забезпечувати продуктами.</p>
<p>Спілкування і обмін досвідом. Нові друзі. Зростання ефективності господарювання. Покращення психічного й фізичного здоров'я.</p>
<p>Адаптація в новій громаді, робочі місця, можливість започаткувати власну справу. Набагато спростить важку працю, а щось навіть виправить з того що було зроблено раніше</p>
<p>Навчання допомагає налагоджувати взаємодію, приймати важливі не тільки для себе, але й для спільнот.</p>
<p>Навчитися робити швидко та ефективно різноманітні грядки які будуть давати гарний врожай</p>
<p>Дає натхнення на майбутнє, знімає стрес, створює нову підтримуючу спільноту, дає знання як можна створити простір для достатнього та</p>

екологічного життя, як виростити їжу, особливо для тих хто раніше жив в місті і хоче переїхати господарювати на землю

Таблиця 3. Як навчання з пермакультури допомагає в побудові екоспільнот, інтеграції ВПО та приймаючих громад

Знання з Пермакультурного дизайну можуть дуже допомогти в плануванні та створенні спільних просторів. Також спільні семінари та спільні погляди об'єднують людей.

В нашому випадку, проектування ділянки дуже нас зблизило та згуртувало. Відтепер у нас є спільна ціль реалізовувати проект спільного простору.

Це приклад системи органічної взаємодії всього зі всім у злагоді, взаємодопомозі, взаємо підтримці, пошуку рішень, домовленостей, уміння бачити цінність різності кожного елемента системи (кожної людини у спільноті), уміння так розставити таланти кожного, щоб один допомагав іншому, не борючись, а створюючи загальну справу

Я вважаю, що пермакультура повинна лягати в основу побудови спільноти. Бо пермакультура це спосіб життя і мислення. Тому, як допомога ширше потрібно доносити людям цей образ, бо тільки звідси випливає землеробство, а не навпаки.

Дуже допоможе! Не будемо вигадувати велосипед, а одразу робити прості, ефективні, правильні кроки в плануванні ділянки, вирощуванні органічних продуктів, в турботі про Землю.

Створення досконалих та привабливих пермакультурних обійсть, а значить створення гарного простору, в якому хочеться бути, в який із задоволенням приїдуть гості; забезпечення себе врожаєм та органічними продуктами, що додає матеріальної стабільності; створення бізнес-проектів на основі своєї пермакультурної ділянки (саджанці, врожай та інше)

Якщо залучити екоспільноту до організації навчання для інших людей на базі поселення - то це може згуртувати вже існуючу спільноту. Якщо про створення екоспільноти - то так, серед тих хто навчається, може скластись спільнота, яка пізніше може знайти собі спільне місце для життя.

Навчання, як таке, як і інші спільні процеси.

Сама пермакультура, як така модель, де немає зайвих елементів. І як ядро тяжіння зацікавлених темою, може утворити навколо себе робочу групу, кластер.

Розвиває навички комунікації і спільної праці; спільна робота допомагає рости людям як спільноті.

Навчання пермакультури може синхронізувати спільноти щодо бачення екологічного способу життя і господарювання.

Навчання з пермакультури зближує людей, дозволяє побачити майбутні перспективи та приймати спільні рішення.

Завдяки тим знанням які ми отримали з курсу, ми можемо навчитися збирати дощову воду, робити різноманітні грядки і отримувати дуже гарні врожаї для спільноти. А також спільнота завдяки пермакультури буде дуже згуртована, бо пермакультура це не тільки грядки.

Фундаментально задати необхідний напрямок. Без розуміння пермакультури не варто навіть намагатися будувати екоспільноту.

Дизайн спільного простору об'єднує людей, дозволяє врахувати потреби, проявити творчість, навчити вирішувати конфлікти та приймати спільні рішення

Після завершення КПД:

- 100% учасників зазначили, що планують втілити пермакультурні рішення на своїх власній ділянках та в спільному просторі 28 %
- 70 % з них планують створити навчально-демонстраційний центр пермакультури, як елемент власної справи та навчати людей.
- 25 % провели домашні семінари та передали знання 123 людині.

Учасники відзначили цінність пермакультурних знань для самозабезпечення людей в екстремальних умовах, важливість планування та реалізації спільних проектів внутрішньо-переміщеними особами та приймаючими громадами для побудови екоспільноти.

РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ ПЕРМАКУЛЬТУРИ ДЛЯ РОБОТИ З ВИМУШЕНИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ В УКРАЇНІ

Основними ефективними інструментами розвитку пермакультури для роботи з вимушеними переселенцями є:

1. Створення локальних навчальних центрів пермакультури, як демонстраційних майданчиків сталого, екологічного, енергоефективного, достатнього, економічно вигідного ведення господарства.
2. Проведення спільних навчальних курсів «Соціальної Пермакультури» для переселенців та приймаючих громад з метою покращення інтеграції і побудови спільнот.
3. Проведення програми для реабілітації переселенців спільно з КПД.
4. Волонтерські навчальні програми для переселенців по створенню пермакультурної власної справи з нуля.

3.1. Локальні навчально - демонстраційні центри пермакультури

Один з дієвих інструментів розповсюдження пермакультури - це створення локальних навчально-демонстративних центрів в усіх діючих екопоселеннях та громадських просторах, де кожна людина зможе на прикладі побачити, як ефективно працюють елементи пермакультурного дизайну.

Останні декілька років мережа пермакультурних центрів розвивалася в більшості випадків на приватних ділянках, поодинокі випадки в закладах освіти на Волині, екопоселенні «Зелені Кручі» Київська область, громадському саду КРІН-КРІН м. Дніпро. Для того, щоб відвідати простір, треба було чекати спеціальної події або домовлятися з власником про час відвідування.

Тому саме важливо створити навчально-демонстраційні пермакультурні об'єкти не тільки в екопоселеннях та на приватних ділянках, а й в громадському просторі - для того, щоб люди могли їх відвідати і спостерігати у вільному доступі та в звичних для прогулянки та відпочинку місцях. Це може бути в міських та заміських місцях відпочинку, закладах освіти, міських

зелених смугах вздовж доріг та тротуарів, на прибудинкових територіях, біля спортивних та дитячих майданчиків, міських пляжах та вздовж набережної, зелені островки біля великих торговельних центрів та зон паркування та інші.

Навчально-демонстраційні об'єкти можуть включати більшість або декілька елементів пермакультурного дизайну, які спеціально проектуються для відповідного місця призначення. При цьому ділянка, яка виділяється під пермакультурний об'єкт, може бути будь-яка - в т.ч. і проблемною з точки зору забруднення та занедбання. Це також вигідно місцевій громаді - перетворити проблему в рішення. Проектуванням пермакультурного об'єкту будуть займатися пермакультурні дизайнери, а втіленням - місцева громада та волонтери. Кошти на реалізацію планується залучати грантові, зі спеціалізованих фондів, місцевих бюджетів та приватних донатів.

Навчально-демонстраційний центр пермакультури «Добропарк»

Розмір ділянки: 55X363
Масштаб: 1:25

Рис.25. Проект навчально-демонстративного центру пермакультури «Добропарк»

На рисунку 25 представлено дизайн навчально-демонстраційного пермакультурного центру який був розроблений для парку відпочинку «Добропарк», с.Мотижин Київська область. Проект був створений, за

ініціативою директора Інституту біомедичних технологій Мовчан Валентини Олексіївни студентами Університету Україна.

На ділянці, яка була виділена під проект, знаходиться територія, куди працівники «Добропарку» складають органічні відходи – листя, скошену траву, гілки з ландшафтного парку. У пермакультурі це ресурс, який можна перетворити в мульчу, в родючі ґрунти, в елементи вологого утримання, таким чином застосувавши до ділянки пермакультурні принципи «Проблема є рішенням», «Не продукувати відходи - все є ресурсом».

На проекті (рис.25) представлений класичний пермакультурний дизайн з урахуванням зони і секторів, який включає в себе більшість елементів пермакультурного дизайну.

Зони – це елементи та ресурси, які розташовані на ділянці, наприклад: будинок, садочок, колодязь, ставок, теплиця, город та інші

Сектори – це елементи та ресурси, які приходять на ділянку ззовні, наприклад вітри, сонце, вода, дороги, комунікації, сусіди тощо.

Визначення зон та секторів - основний енергозберігаючий прийом на ділянці. Це дозволяє мінімізувати витрати часу, сил та зберегти енергію, особливо якщо це велика ділянка. Основний принцип розділення ділянки на зони частоти відвідування та інтенсивність догляду (кожного дня, декілька разів на тиждень, раз на тиждень, декілька разів на тиждень). [19]

Зона 1 – це місце інтенсивного використання, де люди проводять найбільшу кількість часу, коли живуть на ділянці. Тут буде розташований головний вхід, який відразу запрошує зайти через їстівний паркан в модульний їстівний лісосад та поласувати смачними фруктами та ягодами. В лісосаду закладено 4 модулі дерев та кущів. Поміж дерев будуть посаджені пряно-ароматичні трави, полуниця та квіти.

Таблиця 4. Види рослин в модульному лісосаду

Модульний лісосад	Рослина	Кількість
Модуль 1	Вишня	3

	Черешня	3
	Жимолость	6
Модуль 2	Яблуня	2
	Груша	2
	Айва	2
	Смородина	6
Модуль 3	Персик	3
	Абрикос	3
	Агрис	6
Модуль 4	Слива	3
	Алича	3
	Ожина	6

В модульному інтенсивному лісосаду всі елементи об'єднані тісними харчовими та інформаційними взаємозв'язками. Формування лісосаду відбувається за допомогою модулів-шестигранників на основі Теплих Грядок Розума (ТГР), що дає можливість швидко та ефективно створювати та розширювати кількість рослин. Це дозволяє отримувати більше продукції на одиницю площі в одиницю часу у порівнянні з звичайним лісосадом [20].

Рис.26. Інтенсивний модульний лісосад на базі ТГР

Також в зоні 1 розташовані:

- Навчальний центр, на даху якого встановлені сонячні панелі і система водозбору.
- Сонячні панелі розташовані на південній стороні даху та генерують електроенергію.
- Система водозбору розташована з північної сторони центру, що мінімізувати випаровування від сонця. Вона подає воду для побутових потреб в рукомийник, після використання стікає в біоплато, де очищається та йде на полив грядок. Таким чином жодна крапля води не втрачається і використовується багаторазово.
- Компостний сухий туалет, який не потребує води для змивання, ще й виробляє добрива.
- Грядка “замкова шпарина” – зручна для підходу та обслуговування з усіх сторін. На ній посаджені багаторічні пряно-ароматичні рослини для приправ та запашного чаю.
- Навіс для ліан – розташований з південної стіни центру, завдяки чому отримує додаткове тепло, створює затінок в спеку та дає плоди. Тут будуть висаджені виноград та актинідія.
- Газон – місце, де приємно погуляти босоніж, відчутти єднання з землею.

Зона 2 – це зона менш інтенсивного використання. Тут розташовані:

- Різні типи грядок: класична, заглиблена, піднята, грядка “лазанья”, Тепла грядка Розума, грядка Хольцера.
- Система крапельного поливу з використанням різного рівня подачі води.
- Вермікомпостер, який використовується для переробки органічних відходів в родючий ґрунт за допомогою компостних черв'яків.
- Клумби з їстівними квітами – це культурні та дикоростучі рослини, квіти яких смачні і корисні для вживання в їжу.

Зона 3 – це зона промислового вирощування. Тут розташовані елементи для вирощування рослин у великих масштабах, наприклад для продажу, переробки або фермерського господарства:

- Алейне землеробство – це вирощування дерев рядами та висаджування між ними звичайних сільськогосподарських культур.
- Полікультури – змішані посадки рослин, які позитивно впливають на збільшення врожаю, покращення родючості ґрунту, захисту від шкідників.

Зона 4 – напівдика природа на ділянці. Тут розташовані елементи, які потребують мінімального втручання та догляду:

- Дикороси – рослини які можна збирати та використовувати для приготування натуральних чаїв, ліків, косметики, декору.
- Медовий модуль – це дикі та культурні дерева, кущі та квіти, з яких бджоли будуть збирати нектар і пилок, переробляючи їх на мед та пергу. Рослини будуть підібрані таким чином, щоб створити квітковий конвеєр протягом усього теплового періоду від ранньої весни до пізньої осені. Тут будуть висаджені: акація біла, жовта, рожева, каштан, липа, еводія данелія, верба, каштан кінський, амфора, бобовник золотий дощ, рокітник, глід, лох, софора японська, конюшина, люцерна, люпин, звіробій, верес та інші
- Вулики – будуть представлені декілька моделей, які потребують мінімального людського втручання.

Зона 5 – дика природа. Ця зона призначена для прогулянок та спостереження. Тут розташовані елементи, які не потребують втручання та догляду:

- Природний лісосад – елементи, які включають декілька ярусів рослин які розташовані на різних рівнях: високі дерева, середні, кущі, ґрунтопокривні рослини трави/гриби/ягоди, ліани.
- Природна водойма, яка утворилася в природній низині та наповнюється за рахунок опадів та води з місцевої річки.
- Зелений острів для водоплавних птахів.

Реалізація проекту буде відбуватися 3 роки. В жовтні 2022 року студентами університету Україна, волонтерами та переселенцями був закладений перший елемент центру - шість модулів інтенсивного лісосаду,

посаджено 48 дерев та ягідних кущів. В наступні 2 роки ця ділянка стане майданчиком для навчання та проведення пермакультурних подій для внутрішньо-переміщених осіб та жителів Київської області.

3.2. Курс пермакультурного дизайну для внутрішньо-переміщених осіб

Спільне навчання на курсах пермакультури є одним із факторів успішної інтеграції внутрішньо-переміщених осіб та приймаючої громади. Даний формат навчання допомагає обом сторонам зрозуміти потреби, проблеми, мотивацію, цінності, бачення, плани на майбутнє кожної сторони. Коли ВПО та ПГ (приймаючі громади/громадяни) беруть участь у КПД: разом навчаються, розробляють дизайн спільного простору, саджають сади та городи, виконують роботи та будують об'єкти, отримують навички побудови спільнот, вирішують конфлікти та приймають рішення, святкують досягнення та цінують різноманітність – це зміцнює місцевий потенціал, сприяє створенню нових проектів, поліпшує екологію регіону, будує міцну спільноту, розвиває та покращує середовище проживання. Також це позитивно впливає на поширення принципів пермакультури в регіональних спільнотах.

Даний курс розроблений з класичного формату КПД [21] та адаптований для ВПО та ПГ студентами “Training Permacultures Teachers” який відбувся в листопаді 2022 в Іспанії. В розробці курсу брали участь: Віра Родіонова (Україна), Swen Abrahamsson (Швеція), Mary Finn, Edd Levett (Великобританія), Hushyar Salih (Ірак), Barish Nico (Німеччина).

Назва курсу: «Соціальна пермакультура для внутрішньо-переміщених осіб та приймаючих громад».

Основна ціль: інтегрувати спільноти ВПО та представників ПГ, надати інструменти створення дизайну еко-простору, в якому хочеться жити, надихнути на дії, поширити пермакультуру.

Цільова аудиторія: внутрішньо-переміщені особи, приймаючі господарі

Кількість учасників: 12 представників ВПО, 12 представників ПГ, які проживають в приміській та сільській місцевості.

Локація: мережа навчально-демонстративних центрів пермакультури, де студенти зможуть не тільки навчитися, а й побачити і відчувати справжнє життя в достатку та підтримуючій спільноті.

Тривалість курсу: 12 днів

Тривалість модуля 1:30 години

Таблиця 5: Програма «Соціальна пермакультура для ВПО та ПГ»

День	Модуль 1	Модуль 2	Модуль 3	Модуль 4
1	Знайомство	Пермакультура Принципи Сталий розвиток	Екскурсія пермакультурним центром	Екологія, Біоми
2	Клімат Мікроклімат	Взаємозв'язки потреб ВПО, ПГ та екосистем	Оцінка та вибір ділянки	Ресурси. Межі. Спостереження. (практика)
3	Патерни	Ненасильницьке спілкування	Ґрунти (теорія)	Ґрунти (практика)
4	Методи прийняття рішень	Нуль відходів, перетворення всього в ресурс (практика)	Вода на ділянці і в природі	Вода (практика)
5	Рослини Розмноження Збір насіння	Побудова сталої спільноти (практика)	Інтегрований захист рослин	Рослини (практика)
6	Зони та сектори	Зона 0 Турбота про людей	Зона 1 Натуральне будівництво	Натуральне будівництво (практика)
7	Зона 2 Різні види грядок Фруктовий сад	Зона 3 Відновлювальне землеробство	Еко санітарія (туалети, сірі та чорні води)	Еко санітарія (практика)
8	Зона 4 Лісосад	Зона 5 Дика природа Дикороси	Аналіз ділянки (практика)	Дизайн для катастрофічних ситуацій

	Природне утримання тварин			
9	Відновлювані джерела енергії	Енергозберігаючі технології	Методи та принципи дизайну. Картування.	Методи вирішення конфліктів (практика)
10	Правові норми та етика Землеволодіння	Концепти та теми у дизайні	Групова робота над дизайном	Групова робота над дизайном
11	Економіка Доходи від пермакультури	Спільнота GEN, Мережа центрів Пермакультури	Групова робота над дизайном	Групова робота над дизайном
12	Групова робота над дизайном	Презентація проектів	Оцінка та зворотній зв'язок	Святкування

Після закінчення курсу студенти отримають наступні знання та вміння:

Соціальні: командоутворення, ненасильницька комунікація, прийняття рішення, вирішення конфліктів, створення спільних проектів та сталих спільнот

Практичні: системний аналіз та оцінка ділянки, детальний план-дизайн ділянки з фокусом на 5 зон, природні технології будівництва, водозабезпечення, вирощування рослин та утримання тварин.

3.3. Курс пермакультурного дизайну для відновлення та психосоціальної адаптації

Даний курс розроблений з класичного формату КПД та адаптований для біженців, студентами “Training Permacultures Teachers” який відбувся в листопаді 2022 в Іспанії. В розробці курсу брали участь: Віра Родіонова (Україна), Ірина Козакова (Україна), Sophia Bader (Німеччина), Joshua KonKanKoh (Камерун), Iona Makenzy (Australia), Sylvia Avontuur (Португалія).

Назва курсу: «Пермакультура для реабілітації та відновлення».

Основна ціль: відновити, навчити методам емоційного, фізичного, інтелектуального самовідновлення, надати інструменти створення дизайну еко-простору в якому хочеться жити, надихнути на дії, поширити пермакультуру.

Цільова аудиторія: мігранти

- які не можуть повернутися додому взагалі або тривалий час
- які отримали травму
- які не мають підтримуючої спільноти та стабільності.

Кількість учасників: 24 особи

Кількість викладачів: 3 вчителя КПД, 3 психолога

Локація:

- мережа навчально-демонстративних центрів пермакультури, де студенти зможуть не тільки навчитися, а й побачити і відчувати справжнє життя в достатку та підтримуючій спільноті.
- еко –готель, або еко-ферма, еко-стація в природній місцевості

Обов'язкові елементи простору: велика територія з елементами дикої природи, безпечна, затишна, красива, достатня (де досить всього), відсутність техногенного шуму, природний дизайн, наявність тварини, місце для вогнища, місце для медитації, водойма для купання, баня, гарна організація.

Тривалість курсу: 21 день

Тривалість модуля 1:30 години

Таблиця 6: Програма «Пермакультура для реабілітації та відновлення».

День	Модуль 1	Модуль 2	Модуль 3	Модуль 4
1	Знайомство	Що таке пермакультура	Екологія	Гарденотерапія
2	Етичні принципи	Філософія мислення «Надлишок»	Дизайн та методи	Спільне приготування їжі

3	Читання карти та спостереження	Клімат та світові біоми	Мікроклімати	Анімалотерапія
4	Ґрунти теорія	Ґрунти практика	Філософія мислення «Рішення»	Садівництво
5	Вільний день			
6	Вода на ділянці	Вода в природі	Рослини	Практика Спільна праця
7	Системна філософія мислення	Аналіз території	Індивідуальна дизайнерська робота	Практика Спільна праця
8	Інтеграційна сесія	Патерни	Побудова команди	Практика Спільна праця
9	Зони та Сектори	Зона 0	Натуральне будівництво	Практика Натуральне будівництво
10	Зона 1 Прибудинкова територія	Зона 2 Фруктовий сад	Зона 2 Природне утримання тварин	Гарденотерапія
11	Зона 3 Відновлювальне землеробство	Зона 4 Лісосад	Інтеграційна сесія	Інтеграційна сесія
12	Інтегрований захист рослин	Зона 5 Дика природа	Презентація індивідуальних проектів	Спільне приготування їжі
13	Вільний день			
14	Соціальна пермакультура	GEN Спільнота	Інтеграційна сесія	Практика Спільна праця
15	Економіка	Міська Приміська Пермакультура	Тімблдінг	Збір дикоросів в лісі

16	Філософія мислення «Майбутнім»	Діджиталізація	Практична робота	Практична робота
17	Дизайн для катастрофічних ситуацій	Інтеграційна сесія	Гарденотерапія	Практика Спільна праця
18	Доходи від пермакультури	Наступні кроки після завершення РС	Сеанс любові до себе	Спільне приготування їжі
19	Від мислення до філософії	Інтеграційна сесія	Спільна робота над дизайном	Спільне приготування їжі
20	Арт-терапія	Спільна робота над дизайном	Спільна робота над дизайном	Спільна робота над дизайном
21	Презентація проектів	Презентація проектів	Оцінка Зворотній зв'язок	Святкування

Крім звичайній програми КПД на курсі будуть використовуватися такі інструменти емоційної та психологічної підтримки:

Мрії Дракона - це метод, який допомагає втілювати смисли та мрії, знаходити прості рішення у зіткненні зі складними ситуаціями, розвиває співтовариство та екологічну стійкість створюваних проектів.

Тімбілдінг - спосіб з різних особистостей створити команду, яка орієнтована на досягнення спільних цілей.

Анімалотерапія - засіб лікування за допомогою спілкування з тваринами, який базується на створенні позитивних емоцій, збільшує радість та мотивацію до життя, прискорює одужання.

Гарденотерапія - базується на лікувальних ефектах вирощування рослин, які використовуються для соціальної реабілітації, поведінкових і емоційних розладів, допомагає подолати замкнутість та невпевненість.

Арт-терапія – це лікування мистецтвом, яке дозволяє проявити та висловити свої емоції.

Після закінчення курсу студенти отримають наступні знання, вміння та досвід:

Психологічний: управління емоціями, самовідновлення, саморозвиток, самодостатність, відновлення енергій, відновлення від емоційної травми

Соціальний: побудова підтримуючої спільноти, покращення комунікаційних навичок, прийняття рішень.

Практичний: системний аналіз та оцінка ділянки, детальний план-дизайн ділянки з фокусом на 5 зон, природні технології будівництва, водозабезпечення, вирощування рослин та утримання тварин

Перспективний: планування власної справи, можливості співпраці з мережею пермакультурних центрів та екопоселень в Україні та в Європі через відкриті програми для біженців, правові норми отримання фінансової, медичної, психологічної, юридичної допомоги, взаємодії з державними установами.

3.4. Пермакультура як власна справа

Пермакультура є одним з перспективних напрямків діяльності, який дозволяє людині бути вільною, реалізовувати свої природні потенціали, забезпечувати свої потреби і отримувати доходи. Будь-який бізнес, який побудований за пермакультурними принципами є сталий, достатній, екологічний та етичний по відношенню до людини, спільноти та природи. Пермакультура - це одна з небагатьох галузей діяльності, де після втручання людини, навколишнє середовище не забруднюється, а навпаки стає чистішим, різноманітнішим та більш родючим. Як приклад можна навести господарство Зепа Хольцера в Австрії, де врожайність деяких культур в 18 разів вища, ніж у середньому для його регіону, а прибуток з ділянки складає від 300 000 євро в рік. При цьому, як і будь-який напрямок діяльності, для того щоб пермакультура почала приносити дохід - навіть прожитковий, треба спочатку вкласти в неї час, дії та гроші. Але з першого дня бонусом від цієї діяльності є

проведення часу на свіжому повітрі, прозора вода, корисна їжа, фізичне та психічне здоров'я, більше спілкування з родиною!

Один з основних елементів успішної пермакультурної діяльності - це досягти сталості, після якої з'являється надлишок продукції, ресурсів, часу, знань та досвіду, яким можна ділитися з оточенням, що в свою чергу формує та створює пермакультурний дохід.

Етапи формування власної пермакультурної справи:

1. Пермакультурний дизайн ділянки – інвестування ресурсів.
2. Створення біорізноманіття – інвестування ресурсів.
3. Досягнення сталості – отримання прибутку.
4. Розподіл надлишків – отримання сталого прибутку.

Пермакультура створює різноманіття не тільки в природі, а ще й у діяльності, де дохід є сталим та надходить з різних джерел.

Варто зазначити що в сучасному світі людина може працювати в будь-якій сфері, працювати он-лайн і при цьому жити на своїй ділянці. Але якщо переселенець, який вимушений починати життя заново на новому місці, немає великих доходів та ідей - що робити, то пермакультура дає можливості для створення власної справи.

Основні напрямки пермакультурної власної справи:

1. Пермакультурне фермерство - вирощування їжі. Спочатку власник ділянки вирощує сільськогосподарську продукцію для себе і своєї родини, а далі реалізує надлишки свіжої продукції для інших споживачів. Для отримання стабільного сезонного доходу створюється фруктово-ягідно-овочевий конвеєр, який дає врожай весь сезон, та висаджуються інші рослини - наприклад, «Аспарагус», вартість яких висока, але при цьому вони вимагають мінімального догляду.

2. Переробка продукції – все, що вирощено але не продано, має бути збережено. Це потребує додаткових витрат часу та сил, але збільшує додаткову вартість продукції. Людям подобається купувати здорову їжу та крафтові товари.

Створювати власну крафтову продукцію можна не тільки з продукції, вирощеної власноруч, а також з багаторічних рослин (лавандова олія), дикоросів (варення з соснових шишок), вироби з природних матеріалів та інші.

Для розширення виробництва можна переробляти продукцію відповідної якості інших (наприклад локальних виробників) та продавати її під власним брендом.

3. Навчання на локації – проведення екскурсій, майстер-класів, семінарів, КПД, стажування та інших освітніх подій. Це може займати багато часу, але вимагає невеликих витрат, що означає, що з точки зору обороту порівняно з чистим доходом освіта має відносно низьку вартість порівняно, наприклад, з первинним виробництвом/переробкою харчових продуктів і продажів на ринках.

Для проведення освітніх заходів на локації створюється навчально – демонстраційний центр, де втілені і працюють пермакультурні технології та рішення, ефективність яких можна демонструвати на практиці.

4. Надання послуг на локації - цей напрямок відкриває багато можливостей, оскільки тут пропонуються послуги, пов'язані з відпочинком, враженнями та здоровим способом життя. Він включає еко-туризм, гастротури, фотозони, оренду кімнати/будинка/кемпінгу, роботу на фермі, ретрити, дитячі табори, сауну, масажі, чани, фітотерапію, апіхатки, гарденотерапію, терапію тваринами, посадку дерев, сезоний збір продукції з ферми (наприклад сезон Спаржі), збір дикоросів, майстер-класи з різних ремесл, жіночі/чоловічі кола, лавандове поле, організація свят і подій тощо.

5. Відродження українських традицій – цей напрямок є дуже цікавим і перспективним для залучення українських та іноземних туристів. В різних куточках України є безліч старовинних хат, які можна придбати за невеликі гроші. При кожній хаті вже є діляночка і садочок зі старим садом. Таку хату можна відремонтувати та створити декор власноруч, використовуючи локальні природні матеріали. Після цього відкривається безліч можливостей для проведення традиційних українських свят, звичаїв, традицій та обрядів.

5. Розмноження рослин і розведення тварин – для створення біорізноманіття та відновлюваного землеробства пермакультура потребує нові вид рослин та породи тварин, які здатні витримати екстремальні кліматичні умови, посухи та повені, та старі види рослин та тварин, які не хворіють і дають стабільне потомство. Серед рослин це також можуть бути рослини-помічники: азотфіксуючі, медоноси, їстівні дерева (наприклад їстівні каштани), та інші. Серед тварин – ті які здатні самостійно добувати собі їжу не потребуючи постійного штучного годування.

Розведення рослин має достатньо низький бар'єр для входу (насіння дерев можна зібрати в лісі) і швидкі оберти (продавати можна однорічні саджанці), тому будь-хто може спробувати це зробити і тим самим пришвидшити отримання доходу.

7. Пермакультурний дизайн та консультаційні послуги – є результатом практичного досвіду, пов'язаного з успішно реалізованим пермакультурним проектом спочатку на власній ділянці, а згодом і на інших локаціях, тому що власна ділянка стає ключовим портфоліо, яке буде генерувати нових клієнтів.

Також успішно працює модель створення дизайну та втілення цих рішень на ділянці клієнта. Для цього необхідно мати перевірених працівників та підрядників, щоб кваліфіковано виконати земляні роботи, налагодити водозбір, посадити харчові ліси або створити цілі ферми та садиби.

8. Розповсюдження інформації – важливий напрямок для отримання доходу для кожного пермакультурного господарства. Часто буває що саме за відсутності цього навичку пермакультура не приносить дохід. Тому що найважче не виробляти, а привабливо представити продукти чи послуги. Навіть якщо людина створила найкращий в світі продукт, але про нього ніхто не знає, то це блокує надходження доходу.

Розповсюдження інформації про пермакультурні продукти дає змогу налагодити продажі та створити постійний попит для власної продукції. Також ця діяльність може стати центром для маркетингу та розповсюдження продукції інших людей та отримання комісії за посередницькі послуги. Ще

одна вигода від просування еко-товарів та послуг - це отримання доходу за рекомендацію продукції в соціальних мережах.

Можна розглядати кожний з цих напрямків як потенційний бізнес, який можна розвивати самостійно. Однак в пермакультурі вони не практикуються ізольовано, а переплітаються і доповнюють один одного, наприклад 20 % городина, 30 % розсадник, 20 % оренда гостьового будиночку, 20 % освіта, 10 % консалтинг.

Для вибору найбільш ефективної моделі діяльності можна керуватися принципами пермакультури:

- «Отримувати прибуток» - контролювати чи вартий отриманий прибуток вкладених в систему ресурсів,
- «Застосовувати саморегуляцію та спостерігати за реакцією» - потрібно відмовлятися від недоцільної діяльності за рахунок створення самостійно функціонуючих систем.

Для отримання практичних навиків в пермакультурній справі людина спочатку навчається на КПД, а потім проходить практичне навчання власній справі в одному з пермакультурні центрів України. Практика відбувається на волонтерських засадах від 1 до 6 місяців. За цей час приймаючий господар передає свої знання та досвід, а переселенець опановує нову професію, щоденно практикуючись по 5-6 годин. В результаті вимушений переселенець отримує нові практичні навички та може самостійно розпочати власну справу по обраному напрямку.

ВИСНОВКИ

В ході виконання дипломної роботи були проаналізовані пермакультурні методи та інструменти роботи з вимушеними переселенцями. Дослідження проводилося в екопоселеннях та пермакультурних центрах України, які протягом 2022 року приймали біженців та забезпечували їх базові потреби, сприяли фізичній та психічній реабілітації. Також був проаналізований міжнародний десятирічний досвід роботи з біженцями в зонах катастроф та стихійних лих на планеті.

Виходячи з отриманих результатів, можна зробити висновок, що Пермакультура є одним з дієвих інструментів роботи з вимушеними мігрантами. Вона забезпечує негайні рішення для короткострокового виживання та довгострокового процвітання, а також призначена для постійного відновлення екосистем та сприяння соціальному партнерству. Пермакультура вчить переселенців не отримувати все готове, а самостійно забезпечувати власні потреби та вносити свій вклад в місцеві проекти, спільноту та екологію. Застосування принципів і методів пермакультури дає стратегічну можливість перейти на новий рівень якісного життя людини та відновити природу, що цілком узгоджується з глобальними цілями сталого розвитку ООН.

Основними ефективними інструментами розвитку пермакультури для роботи з вимушеними переселенцями є:

1. Створення локальних навчальних центрів пермакультури, як демонстраційних майданчиків сталого, екологічного, енергоефективного, достатнього, вигідного ведення господарства.
2. Проведення спільних навчальних курсів «Соціальної Пермакультури» для переселенців та приймаючих громад для покращення інтеграції і побудови спільнот.
3. Проведення програми для реабілітації переселенців спільно з КПД.
4. Волонтерські навчальні програми для переселенців по створенню пермакультурної власної справи з нуля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. UNHCR: A record 100 million people forcibly displaced worldwide URL: <https://news.un.org/en/story/2022/05/1118772> (дата звернення 10.01.2023 р.)
2. Meyer, A, Witkamp, A, Pécoud, A., People on the move: handbook of selected terms and concepts URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000163621.locale=en> (дата звернення 10.01.2023 р.)
3. Permaculture for Refugees. Шлях біженця URL: <https://www.permacultureforrefugees.org/permaculture-and-refugees/the-refugee-journey/> (10.01.2023 р.)
4. Situation with countries URL: <https://data.unhcr.org/en/situations> (дата звернення 10.01.2023 р.)
5. Внутрішньо переміщені особи в Україні <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3649695-v-ukraini-oficijno-zareestruvali-4-867-106-pereselenciv.html> (дата звернення 10.01.2023 р.)
6. Figures at a Glance UNHCR URL: <https://www.unhcr.org/en-us/figures-at-a-glance.html> (дата звернення 10.01.2023 р.)
7. Refugees from Ukraine URL: https://data.humdata.org/visualization/ukraine-humanitarianoperations/?ga1&gclid=Cj0KCQiAt66eBhCnARIsAKf3ZNFtsa90uQPJe7mIdegPwXUrnnA1x9jgkXP0tRwFJ5WUTdgf_0CmjUaAs5SEALw_wcB (дата звернення 10.01.2023)
8. Білл Моллісон, Рені Майя Слей. Введення у пермакультуру. Львів: Простір М 2019.
9. Принципи пермакультури URL: <https://www.permaculture.in.ua/index.php/uk/about-us-ua/pro-nas-ua> (дата звернення 30.12.2022 р.)
10. Кассіо П. Октавіані. Пермакультура як альтернатива кризи навколишнього середовища та цивілізація. Полтава, Ліра К (2019), 10-11, 50, 63, 75-80 с.

11. Девід Холмгрен. Пермакультура та її принципи як шлях до стійкості. URL: https://files.holmgren.com.au/downloads/Essence_of_Pc_EN.pdf (дата звернення 25.12.2022 р.)
12. 17 Goals to Transform Our World URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/> (дата звернення 25.12.2022 р.)
13. The UN Sustainable Development Goals (SDGs) and the global Permaculture Movement, URL: <https://www.permacultureforrefugees.org/what-we-do/un-sdgs/> (дата звернення 25.12.2022 р.)
14. Global Permaculture Education Project for Refugees URL: <https://sdgs.un.org/partnerships/global-permaculture-education-project-refugees> (дата звернення 25.12.2022 р.)
15. Design, Resilience, Regeneration URL: <https://www.permacultureforrefugees.org/permaculture-and-refugees/permaculture-regeneration-resilience/> (дата звернення 25.12.2022 р.)
16. Мережа навчально-демонстративних центрів пермакультури URL: <https://www.permaculture.in.ua/index.php/uk/projects-and-events-ua/merezha-tsentriv-permakultury-ua> (дата звернення 30.12.2022 р.)
17. Що таке екопоселення URL: <https://genukraine.com.ua/index.php/uk/> (дата звернення 30.12.2022 р.) (дата звернення 30.12.2022 р.)
18. Зелена дорога екопоселень URL: <https://www.permaculture.in.ua/index.php/uk/projects-and-events-ua/ekoposelennia-pryimaiut> (дата звернення 30.12.2022 р.)
19. Morrow R., Harvey R., Permaculture Works with Refugees. Outcomes from Teaching PDCs and Follow-up Projects in Refugee Camps and Settlements (2022), 13-14, 20-21, 26, 34-36
20. Мовчан В.О., Розум В.М., Інтенсивний модульний лісосад на базі теплих грядок Розума, Методичний посібник, Київ, Талком (2022)
21. Ecovillage Design Education, Gaia Education, (2012) URL: <https://fdocuments.in/document/ecovillage-design-education-programme-curriculum-gaia-education.html?page=5>

22. UNICEF Ukraine Humanitarian Situation, URL: (дата звернення 10.01.2023)
https://www.unicef.org/ukraine/media/27781/file/22_UA_UNICEF_Ukraine_Humanitarian_Situation_Report.pdf
23. Товариство Червоного Хреста в Україні, URL: <https://www.redcross.org.ua/>
(дата звернення 10.01.2023 р.)
24. Migration People on the move (2010) A Global Education resource from World Vision URL: https://www.worldvision.com.au/docs/default-source/school-resources/get-connected-full-issues/getconnected-08-migration.pdf?sfvrsn=74beef3c_8 (дата звернення 22.12.2023 р.)
25. Ukraine Refugee Situation URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
(дата звернення 10.01.2023)
26. Rob Vos. From billions to trillions: towards reform of development finance and the global reserve system. Sustainable Development Goals and Income Inequality. С. 51 – 73
27. Internally Displaced Persons in Ukraine, URL:
https://data.unhcr.org/en/country/ukr/751?secret=unhcrrestricted#_ga=2.58664810.1524092433.1673519809-811081748.1673519809 (дата звернення 20.12.2022 р.)
28. Центр Розумкова. Настрої та оцінки українських біженців (липень–серпень 2022р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napiamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p>
(дата звернення 25.12.2022 р.)
29. Permaculture training with refugees communities, South Sudan & Uganda, URL: <http://academy.sector39.co.uk/> (дата звернення 25.12.2022 р.)
30. Himalayan Permaculture Center (HPC), Nepal URL:
<https://www.himalayanpermaculture.com/Permaculture> (дата звернення 25.12.2022 р.)
31. Sepp Holzer's Permaculture: A Practical Guide to Small-Scale, Integrative Farming and Gardening Paperback (2011)

32. W.Horvath. From no idea, no expertise, no money to a successful permaculture farm in 5 year. The ultimate guide on making the transition. URL: <https://www.permaculturapprentice.com> (дата звернення 25.12.2022 р.)
33. What is an Ecovillage? URL: <https://ecovillage.org/projects/what-is-an-ecovillage/> (дата звернення 26.12.2022 р.)
34. Гармаш О., Писаренко П., Стаття «Екопоселення як нові екокультурні центри України», Науковий журнал «Біологічні системи: теорія та інновації», <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Biologiya/article/view/5921> (дата звернення 5.01.2023 р.)
35. Розенберг М., Ненасильницьке спілкування. Мова життя, Софія (2020)
36. Ecovillage Design Education, Gaia Education, (2012) URL: <https://fdocuments.in/document/ecovillage-design-education-programme-curriculum-gaia-education.html?page=5>
37. Дієва Т., Феномен екопоселення у світі та в Україні, URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6121/Diyeva_Fenomen_ekoposelennya_u_sviti.PDF?sequence=1&isAllowed=y
38. Стаття «Як допомогти переселенцям соціалізуватися в новій громаді» URL: <https://izbirkom.org.ua/urlikbez/zashchita-grazhdanskikh-prav-12/2022/yak-dopomogti-pereselencyam-socializuvatisya-v-novij-gromadi/> (дата звернення 5.10.2023 р.)
39. Фукуока М. Революція однієї соломінки (2018)
40. Сміт С. Садотерапія. Як позбутися бур'янів у голові (2001) 74 – 76 с, 189 с
41. Morrow R., Training permaculture teachers Mountain Wildfire Press, (2008), 91-105 с.
42. Міністерство Освіти та Науки, Методичні рекомендації «Перша Психологічна допомога. Алгоритм Дій». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-metodichni-rekomendaciyi-persha-psihologichna-dopomoga-algoritm-dij>

43. Статистика міжнародної міграції. URL:
https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/RUS_International_Migration_Statistics_Practical_Guide.pdf (дата звернення 20.12.2022 р.)
44. The world refugees crisis URL: <https://www.statista.com/chart/26974/refugee-crises-worldwide/> (дата звернення 20.12.2022 р.)
45. URL:<https://www.weforum.org/agenda/2022/07/global-displaced-conflict-refugees/> (дата звернення 20.12.2022 р.)

ДОДАТОК 1

Анкета для учасників КПД

Шановні студенти!

В вересні 2022 ви пройшли Курс Пермакультурного Дизайну (КПД), отримали нові знання, методи, інструменти гармонійного партнерства з природою. Ви побачили втілення пермакультурних принципів на ділянках Іванки, а також відчували їх в щоденній турботі про людей і в спілкуванні нашої з вами спільноти.

Радію, що багато з вас вирішили продовжити вивчати пермакультуру, слухають лекції, роблять домашні завдання і цілеспрямовано йдуть до отримання сертифіката пермакультурного дизайнера. Радію що ви провели домашні семінари і поширюєте пермакультурні знання. Радію що ви почали втілювати пермакультурні технології на своїх ділянках!

Заповніть будь-ласка анкету відповівши на наступні питання:

1. Яка ваша ролі на момент проведення КПД в вересні 2022
 - Внутрішньо-переміщена особа
 - Приймаюча сторона
 - Інша
2. Яка категорія вашої ділянки (підкреслить потрібно): домогосподарство, ферма, екопоселення/спільнота, родове помістя, громадський сад, міський город, навчальний заклад, релігійний центр, інше
3. Площа ділянки на якій ви особисто господарюєте:
 - до 20 соток
 - 20-50 соток
 - 0,6 соток – 1 гектар
 - 2 гектара
 - Більше 2 гектарів
4. Скільки часу ви господарюєте на цій ділянці?
 - До 6 місяців
 - 6 місяців – 1 рік
 - 1 – 3 рока
 - 3-5 років

- 5-10 років
- Більше 10 років

5. Яка кількість людей постійно працюють та розвивають ділянку?
6. Що вам вдалося створити за цей час (наприклад побудували енергозберігаючий будинок, грядки, компостер, лісосад, тощо ?
7. Які практичні навички, знання та досвід які ви отримали на курсі пермакультурного дизайну були для вас найціннішими? Напишіть в порядку пріоритету ТОП 5:
8. Які пермакультурні та еко-технології Ви плануєте впровадити на своїй ділянці?

<p>Лісосад Зміщанні посадки Різні типи грядок Мульчування Біорізноманіття Алейне землеробство Агролісівництво Збереження зникаючої флори (червонокнижні рослини) Біодинамічні технології Вирощування енергетичних рослин Вирощування грибів Вирощування пряно- ароматичних, лікарських трав Біозахист рослин Використання дикоросів Розадник рослин Збір та збереження насіння</p>	<p>Дощовий водозбір Валоканави Пермакультурний ставок Чінампи Біоплато Очищення сірих вод Очищення чорних вод Екотуалет Теплиця Теплиця – валіпіні Сонячний вегетарій Сонячна енергетика Вітрова енергетика Геотермальна енергія Виробництво біогазу Виробництво біочару Компостер Вермікомпостер Бакові суміші</p>	<p>Вітролами Живопліт Гільдії Теплові пастки Природне фермерство Курячий трактор Виробництво сиру Бджільництво Ковальство Гончарство Саманне будівництво Будівництво з солом'яних блоків/тюків Енергоощадний будинок Ефективний обігрів будинку Використання екологічних засобів в побуті та гігієні Солідарне фермерство Сортування сміття</p>
--	---	---

Технології переробки та збереження врожаю		
---	--	--

9. Як ви плануєте здійснити це

- Власними силами та силами родини
- Буду залучати свою спільноту
- Буду залучати волонтерів
- Буду шукати гранти
- Інше _____

10. Яких ресурсів на ваш погляд вам на вистачає для впровадження пермакультурних рішень (наприклад: фізичної допомоги волонтерів, будиночку для прийому волонтерів/гостей, знань, досвіду, грошей, часу – маю роботу в іншому місці, мало землі. тощо).

11. Як ви плануєте свій розвиток в пермакультурі

- Планую отримати сертифікат КПД
- Планую отримати сертифікат і розвиватися як пермакультурний дизайнер
- Планую створити дизайн власної ділянки та втілювати пермакультурні рішення
- Планую створити пермакультурний центр і навчати людей
- Нічого не планую
- Інше

12. Як на ваш погляд пермакультура може допомогти Внутрішньо-переміщеним особам в Україні та біженцям які планують після війни повернутися додому?

Заповнюючи анкету, ви надаєте згоду на обробку персональних даних, зазначених в анкеті.

Дякую за Ваш вклад в розвиток пермакультури в Україні.

